

UNIVERZITET U SARAJEVU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

MIKROKREDITIRANJE U BIH - STANJE I PERSPEKTIVE

Sarajevo, decembar 2024.

SEMIN HAMZIĆ

U skladu sa članom 54. Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrisani, stručni i specijalistički studij na Univerzitetu u Sarajevu, daje se

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Semin Hamzić, student drugog (II) ciklusa studija, broj index-a: 5462-NFM/21, na zajedničkom master programu u saradnji sa Zagrebom MA+1, smjer Napredni finansijski menadžment, izjavljujem da sam završni rad na temu:

MIKROKREDITIRANJE U BIH - STANJE I PERSPEKTIVE

Pod mentorstvom doc.dr Adem Abdić izradio samostalno i da se zasniva na rezultatima mog vlastitog istraživanja. Rad ne sadrži prethodno objavljene ili neobjavljene materijale drugih autora, osim onih koji su priznati navođenjem literature i drugih izvora informacija uključujući i alate umjetne inteligencije.

Ovom izjavom potvrđujem da sam za potrebe arhiviranja predao elektronsku verziju rada koja je istovjetna štampanoj verziji završnog rada.

Dozvoljavam objavu ličnih podataka vezanih za završetak studija (ime, prezime, datum i mjesto rođenja, datum odbrane rada, naslov rada) na web stranici i u publikacijama Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta.

U skladu sa članom 34. 45. i 46. Zakona o autorskim i srodnim pravima (Službeni glasnik BiH, 63/10) dozvoljavam da gore navedeni završni rad bude trajno pohranjen u Institucionalnom repozitoriju Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta i da javno bude dostupan svima.

Sarajevo, 04. 12. 2024. godine

Potpis studenta:

SAŽETAK

Ovim radom analizirala se historija mikrokreditiranja u BiH i svijetu te uspješnost poslovanja mikrokreditnog sektora u BiH kao i perspektiva mikrokreditiranja u našoj zemlji u budućnosti. U radu su komparativno analizirani rezultati mikrokreditnog sektora Federacije BiH i mikrokreditnog sektora Republike Srpske. Takođe, predstavljeni su osnovni pokazatelji mikrokreditiranja u zemljama u okruženju kao i u nekim drugim siromašnijim zemljama koje su prošle tranzicijski period kakav je prošla i naša država.

U prvom dijelu istraživačkog rada provedena je anketa sa klijentima mikrokreditnih organizacija gdje se nastojalo da ispitanici budu približno podjednako zastupljeni sa prostora Republike Srpske i prostora Federacije BiH. Svi dobiveni podaci su statistički obrađeni te predstavljeni tabelarno i putem grafikona. Cilj prvog dijela istraživačkog rada je bio da se utvrdi percepcija klijenata prema uslugama koje nude mikrokreditne organizacije, da se utvrdi nivo zadovoljstva klijenata pruženim uslugama i kreditnim uslovima koje isporučuju mikrokreditne organizacije i u konačnici da se utvrdi spremnost klijenata da u budućnosti koriste usluge mikrokreditnih organizacija. Provedenom anketom utvrđeno je da su klijenti uglavnom zadovoljni uslugama koje nude mikrokreditne organizacije izuzev kamatnih stopa koje one nude te da i u narednom periodu većina ispitanika planira koristiti usluge mikrokreditnih organizacija. Takođe, većina ispitanika je izjavila da i pored mogućnosti uzimanja kredita u komercijalnim bankama koristi i usluge MKO-a.

U drugom dijelu istraživačkog rada provedena je anketa za zaposlenicima 8 mikrokreditnih organizacija i to većinom zaposlenicima srednjeg menadžmenta koji direktno učestvuju u kreditnim operacijama. Cilj istraživanja je bio da se utvrde načini i mehanizmi procjene kreditne sposobnosti učesnika u dužničko-povjerilačkom odnosu te metode koje se koriste prilikom odobravanja kredita. Krajnji rezultat istraživanja je predstavljen tabelarno i grafički a iz istog se može izvesti zaključak da su mehanizmi za procjenu kreditne sposobnosti dosta slični na što su uticale i zakonske norme od strane regulatora u vidu detaljnih uputstava, odluka i niza dugih akata koji regulišu oblast mikrokreditiranja.

Ključne riječi: mikrokrediti, klijenti, anketa, mikrokreditne organizacije.

ABSTRACT

This work analyzed the history of microcredit in BiH and the world, as well as the success of the microcredit sector in BiH, as well as the perspective of microcredit in our country in the future. In the paper, the results of the microcredit sector of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the microcredit sector of the Republic of Srpska are comparatively analyzed. Also, the basic indicators of microcrediting in neighboring countries, as well as in some other poorer countries that have gone through a transition period like our country, are presented.

In the first part of the research work, a survey was conducted with clients of microcredit organizations, where an effort was made to ensure that respondents were approximately equally represented from the territory of the Republika Srpska and the territory of the Federation of BiH. All obtained data were statistically processed and presented in tables and graphs. The goal of the first part of the research work was to determine the perception of clients towards the services offered by microcredit organizations, to determine the level of client satisfaction with the services and credit conditions provided by microcredit

organizations, and ultimately to determine the willingness of clients to use the services of microcredit organizations in the future. The conducted survey found that clients are mostly satisfied with the services offered by microcredit organizations, except for the interest rates they offer, and that the majority of respondents plan to use the services of microcredit organizations in the future as well. Also, the majority of respondents stated that, in addition to the possibility of taking loans in commercial banks, they also use the services of MKO.

In the second part of the research work, a survey was conducted for employees of 8 microcredit organizations, mostly middle management employees who directly participate in credit operations. The goal of the research was to determine the ways and mechanisms of assessing the creditworthiness of loan participants and the methods used when approving loans. The final result of the research is presented tabularly and graphically, and it can be concluded that the mechanisms for assessing creditworthiness are quite similar, which were also influenced by legal norms from the regulator in the form of detailed instructions, decisions and a series of long acts that regulate the field of microcredit.

Key words: microcredits, clients, survey, microcredit organizations

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. HISTORIJA MIKROKREDITIRANJA.....	2
2.1. Historija mikrokreditiranja u svijetu.....	2
2.2. Historija mikrokreditiranja u Bosni i Hercegovini.....	2
2.3. Teorijski koncept mikrokreditiranja.....	3
3. POJAM, ULOGA I ZNAČAJ MIKROKREDITNIH ORGANIZACIJA.....	4
3.1. Značaj Mikrokreditnih organizacija u svijetu.....	4
3.1.1. Pregled istraživanja provedenog u Tadžikistanu.....	5
3.1.1.1. Uvodne napomene.....	5
3.1.1.2. Rezultati provedenog istraživanja.....	6
3.1.2. Pregled istraživanja provedenog u Etiopiji.....	8
3.1.2.1. Uvodne napomene.....	8
3.1.2.2. Indikatori širenja poslovanja.....	9
3.1.2.3. Pokazatelji strukture finansiranja.....	12
3.1.2.4. Finansijski učinak mikrofinansijskih institucija.....	13
3.1.2.5. Rezultati ankete provedene sa klijentima MFI-a.....	15
3.1.2.6. Zaključci i preporuke autora rada.....	18
3.1.3. Mikrokreditne organizacije i njihov uticaj u drugim dijelovima svijeta.....	18
3.1.4. Mikrokreditne organizacije u zemljama okruženja.....	19
3.2. Značaj Mikrokreditnih organizacija u Bosni i Hercegovini.....	20
4. OSNOVNI POKAZATELJI POSLOVANJA MKO-a U BIH.....	21
4.1. Zakonski i regulatorni okvir.....	21
4.2. Aktivnost i kvalitet portfolija MKO-a u BiH.....	22
4.2.1. Aktivnost portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH.....	22

4.2.2. Kvalitet portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH.....	24
4.2.3. Aktivnost portfolija MKO-a sa sjedištem u RS BiH.....	25
4.2.4. Kvalitet portfolija MKO-a sa sjedištem u RS BiH.....	26
4.2.5. Zbirni pokazatelji za mikrokreditni sektor BiH.....	27
4.3. Osnovni pokazatelji Bilansa stanja.....	29
4.4. Osnovni pokazatelji Bilansa uspjeha.....	29
4.5. Kadrovski potencijal.....	29
4.6. Struktura kreditnog portfolija.....	30
4.7. Pregled kamatnih stopa.....	31
4.7.1. Pregled kamatnih stopa po godinama.....	32
5. KONCEPT I STRUKTURA ISTRAŽIVANJA.....	33
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	34
6.1. Rezultati istraživanja percepcije klijenata.....	34
6.1.1. Demografske karakteristike ispitanika.....	34
6.1.1.1. Polna struktura ispitanika.....	34
6.1.1.2. Dobna stuktura ispitanika.....	35
6.1.1.3. Stepem obrazovanja.....	36
6.1.1.4. Djelatnost.....	36
6.1.2. Kreditna historija i kreditna sposobnost ispitanika.....	37
6.1.2.1. Kreditna historija ispitanika u MKO.....	38
6.1.2.2. Mogućnost korištenja kredita u komercijalnim bankama.....	38
6.1.3. Utvrđivanje stava klijenata prema kvalitetu usluga koje pružaju MKO-e.....	40
6.2. Rezultati istraživanja provedenog sa menadžmentom MKO-a.....	42
6.2.1. Demografske karakteristike ispitanika.....	42
6.2.1.1. Polna struktura ispitanika.....	42

6.2.1.2. Dobna struktura ispitanika.....	42
6.2.1.3. Stepen obrazovanja ispitanika.....	43
6.2.2. Način procjene kreditne sposobnosti.....	44
6.2.2.1. Radno mjesto ispitanika.....	44
6.2.2.2. Struktura kreditnog portfolija.....	45
6.2.2.3. Korištenje scoring sistema.....	46
6.2.2.4. Proces odobravanja kredita na kreditnom odboru.....	47
6.2.2.5. Ocjena kreditne sposobnosti.....	47
6.2.2.6. Procjena nedokazivih prihoda.....	48
6.2.2.7. Procjena troškova domaćinstva.....	49
6.2.2.8. Stepen kreditne zaduženosti.....	50
6.2.2.9. Zakonska ograničenja zaduživanja na novčanim primanjima.....	51
6.2.2.10. Obezbjedenje isplaćenih kredita.....	52
7. ZAKLJUČAK.....	52

POPIS TABELA

Tabela 1. Demografske karakteristike ispitanika.....	6
Tabela 2. Broj aktivnih klijenata u posmatranom periodu.....	9
Tabela 3. Iznosi depozita u posmatranom periodu.....	10
Tabela 4. Rast bruto portfolija u posmatranom periodu.....	11
Tabela 5. Pokazatelji povrata na aktivu (ROA) u posmatranom periodu.....	13
Tabela 6. Pokazatelji povrata na kapital (ROE) u posmatranom periodu.....	14
Tabela 7. Kašnjenja preko 30 dana u posmatranom periodu.....	14
Tabela 8. Rezultati ankete provedene sa klijentima MFI.....	15
Tabela 9. Aktivnost kreditnog portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH.....	23

Tabela 10. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u FBiH.....	24
Tabela 11. Aktivnost kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS	25
Tabela 12. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS	26
Tabela 13. Bruto portolio mikrokreditnog sektora BiH	27
Tabela 14. Spisak najznačajnijih MKO-a u BiH.....	28
Tabela 15. Osnovni pokazatelji Bilansa stanja MKO u BiH.....	29
Tabela 16. Struktura kreditnog portfolija MKO-a u BiH	30
Tabela 17. Pregled nominalnih kamatnih stopa	31
Tabela 18. Pregled kretanja kamatnih stopa po godinama.....	32
Tabela 19. Opšti stav klijenata prema kvalitetu usluga koje pružaju MKO-e	40

POPIS SLIKA I GRAFIKONA

Grafikon 1. Kretanje stope siromaštva u Tadžikistanu.....	5
Grafikon 2. Namjena kreditnih sredstava	7
Grafikon 3. Aktivnost kreditnog portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH	23
Grafikon 4. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u FBiH	25
Grafikon 5. Aktivnost kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS	26
Grafikon 6. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS	27
Grafikon 7. Pregled kretanja kamatnih stopa po godinama	33
Grafikon 8. Polna struktura ispitanika.....	35
Grafikon 9. Dobna struktura ispitanika.....	35
Grafikon 10. Stepen obrazovanja ispitanika.....	36
Grafikon 11. Djelatnost kojom se bave ispitanici.....	37
Grafikon 12. Iskustvo ispitanika u korištenju mikrokredita.....	38
Grafikon 13. Mogućnost finansiranja ispitanika u komercijalnim bankama.....	39
Grafikon 13a. Mogućnost finansiranja ispitanika u komercijalnim bankama	39
Grafikon 14. Dobna struktura ispitanika.....	43

Grafikon 15. Stepen obrazovanja ispitanika.....	44
Grafikon 16. Pozicija koju ispitanici obavljaju u svojim firmama	45
Grafikon 17. Struktura portfolija.....	45
Grafikon 18. Korištenje scoring sistema kod odobravanja kredita.....	46
Grafikon 19. Proces odobravanja kredita na kreditnom odboru	47
Grafikon 20. Ocjena kreditne sposobnosti.....	48
Grafikon 21. Procjena nedokazivih prihoda.....	49
Grafikon 22. Procjena troškova domaćinstva.....	50
Grafikon 23. Stepen kreditne zaduženosti.....	50
Grafikon 24. Zakonska ograničenja zaduživanja na novčanim primanjima.....	51
Grafikon 25. Obezbjedenje kredita.....	52

POPIS SKRAĆENICA

AMFI	Association of Microfinance Institutions in Bosnia and Herzegovina
ABRS	Agencija za bankarstvo Republike Srpske
EKS	Efektivna kamatna stopa
EFSE	European Fund For Southest Europe
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FBA	Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine
KFW	Kreditanstalt Für Wiederaufbau / Njemačka državna razvojna banka /
KM	Konvertibilna marka
MFI	Microfinanse Institution
MKD	Mikrokreditno Društvo
MKF	Mikrokreditna Fondacija
MKO	Mikrokreditna Organizacija
NKS	Nominalna kamatna stopa

RKG.....Rezerva za kreditne gubitke

RS.....Republika Srpska

1. UVOD

Mikrokreditne organizacije dio su finansijskog sektora te značajno doprinose razvoju privrede u Bosni i Hercegovini pružajući svoje usluge stanovništvu koje je u potpunosti ili djelimično isključeno iz tradicionalnog bankarskog sektora. U Bosni i Hercegovini trenutno posluje 28 mikrokreditnih organizacija koje obavljaju poslove mikrokreditiranja.

Predmet ovog rada jeste analiza stanja mikrokreditnog sektora u BiH i perspektive za naredni period tj. potrebe korisnika finansijskih usluga za kreditiranjem putem mikrokredita.

Problem istraživanja se ogleda u činjenici da značajan broj građana u Bosni i Hercegovini nema pristup komercijalnim bankama ili im je taj pristup otežan. Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u junu 2023. godine broj registriranih nezaposlenih osoba u BiH iznosio je 346 634, a od toga 202 689 žena. Dakle, značajan broj građana koji nemaju zaposlenje su uskraćeni za kreditiranje putem komercijalnih banaka.

Glavna svrha ovog rada jeste analiza percepcije klijenata mikrokreditnih organizacija prema uslugama koje pružaju mikrokreditne organizacije u Bosni i Hercegovini. Dakle, mišljenje krajnjih korisnika ove vrste finansiranja i njihova iskustva koja su stekli tokom godina saradnje sa mikrokreditnim organizacijama će pomoći u formiranju objektivnog stava o korisnosti ove vrste finansiranja. Pored klijenata analizirani su i procesi i alati odobravanja kredita od strane Mikrokreditnih organizacija ispitivanjem menadžmenta MKO-a.

U skladu sa ranije prezentiranim predmetom, problemom i svrhom rada, u radu su postavljeni i sljedeći ciljevi istraživanja, između ostalog:

- Prezentirati historiju nastanka mikrokreditiranja u svijetu i u BiH;
- Objasniti pojam, ulogu i značaj mikrokreditnih organizacija kako u svijetu tako i u našoj državi;
- Prikazati pregled drugih istraživanja u svijetu koja imaju iste ili slične ciljeve kao u ovom radu;
- Prezentirati osnovne pokazatelje poslovanja MKO-a u BiH;
- Analizirati i prezentirati mišljenja i stavove krajnjih korisnika mikrokredita u BiH koja smo prikupili korištenjem anketnog upitnika;
- Analizirati i prezentirati mišljenja i stavove menadžmenta mikrokreditnih fondacija/društava u BiH koja smo prikupili korištenjem anketnog upitnika;

- Istražiti zadovoljstvo klijenata trenutnim uslugama koje pružaju mikro kreditne organizacije putem anketnog upitnika sa postojećim klijentima mikro kreditnih organizacija u BiH;
- Donijeti zaključke i preporuke vezane za rezultate istraživanja.

S obzirom na definisanu svrhu i postavljene ciljeve istraživanja u radu je primijenjeno više naučnih metoda kao što su: metode deskriptivne analize, metode komparacije, metode kompilacije, indukcije, dedukcije te metode deskripcije. Izrada završnog rada uključila je upotrebu 2 osnovna tipa istraživanja: desk istraživanje, koje obuhvata prikupljanje i analizu relevantne naučne literature iz predmetne oblasti: knjige, završni radovi, publikacije, istraživanja, te ostala referentna literatura i terensko istraživanje koje podrazumjeva anketiranje ispitanika u cilju prikupljanja primarnih podataka. U teorijskom dijelu rada, za obradu naučne i stručne literature korištene su metode indukcije, dedukcije, kompilacije, deskripcije i komparacije.

2. HISTORIJA MIKROKREDITIRANJA

2.1. Historija mikrokreditiranja u svijetu

Mikrokreditna djelatnost u svijetu datira od sedamdesetih godina prošlog stoljeća a prvi mikrokrediti su odobreni 1976. godine preko Grameen banke čiji je osnivač ujedno i utemeljitelj koncepta mikrokreditiranja dr. Muhammad Yunus. Dr. Muhammad Yunus je porijeklom iz Bangladeša, jedne od najsiromašnijih zemalja svijeta. Ovaj koncept kreditiranja se danas primjenjuje u oko 60 zemalja svijeta među kojima je i Bosna i Hercegovina. Počevši od naizgled beznačajne ideje Muhammada Yunusa, bangladeškog profesora ekonomije koji je davao male zajmove lokalnim seljanima 1970-ih, mikrofinansiranje je naraslo do mnogo većeg obima i proširilo se daleko izvan eksperimentalnih ispitivanja i pilot programa u svojim ranim godinama. Osnivanjem Grameen banke u Bangladešu, Yunus je zvanično institucionalizovao pristup mikrofinansiranju 1976. godine.

Iako mikrokreditiranje ima relativno kratku istoriju koja datira još kako je navedeno od 1970-ih, privuklo je veliku pažnju istraživača, kreatora politike, kompanija i finansijskih institucija širom svijeta. Mikrofinansije obuhvataju, osim mikrokredita, i različite oblike solidarne pomoći za zadovoljavanje poslovnih potreba mikro poduzetnika. Mikrokreditiranje podrazumijeva i složen sistem pozajmica i ostalih finansijskih proizvoda namijenjenih siromašnima ili klijentima s malim prihodima (Matas, 2016).

2.2. Historija mikrokreditiranja u Bosni i Hercegovini

Mikrokreditni sektor u Bosni i Hercegovini osnovan je 1996. godine. Prema podacima Asocijacije Mikrofinansijskih institucija u BiH (AMFI), sektor je od svog osnivanja

plasirao više od 3 miliona kredita vrijednih više od 9 milijardi KM, od čega 3 milijarde KM u poljoprivredu.

Od ukupnog iznosa ovih sredstava čak 70% plasirano je u djelatnosti koje stvaraju prihod za subjekte koji nemaju pristup tradicionalnim metodama finansiranja, od toga 42% za žene, 22% za mlade, koji koriste kreditna sredstva za pokretanje ili unapređenje postojećih poslovnih aktivnosti (AMFI, 2020). Mnoštvo klijenata koji su svoju povremenu poslovnu aktivnost započeli uz finansiranje putem mikrokredita su vremenom tu aktivnost podigli na viši nivo te od toga napravili uspješan porodični biznis.

Veoma često se postavlja pitanje korisnosti ovog koncepta kreditiranja i uopšte potrebe za kreditiranjem ove vrste. Činjenica je da su mikrokreditne organizacije prisutne u dijelovima svijeta gdje postoji visok postotak nezaposlenosti, u zemljama u tranziciji i zemljama koje su izašle iz ratnih sukoba. Ciljani klijenti mikrokreditnih organizacija su upravo osobe koje nemaju pristup komercijalnim bankama ili im je taj pristup otežan. Mikrokreditne organizacije su i u BiH u posljednje dvije decenije bile nosilac razvoja mikropoduzetništva u smislu kućnih radinosti, zanatskih poslova, poljoprivredne proizvodnje i sl.

2.3. Teorijski koncept mikrokreditiranja

Teorija mikrokreditiranja je skup koncepta, načela i teorijskih okvira koji se koriste za razumijevanje i objašnjavanje mikrokreditne prakse (prilagođeno prema Siakwah, 2010). Ova teorija pruža temelj za razvoj i primjenu mikrokreditnih programa s ciljem podsticanja ekonomskog razvoja, smanjenja siromaštva i podrške malim preduzetnicima.

Ključni elementi teorije mikrokreditiranja uključuju sljedeće:

1. *Finansijska inkluzija:* Mikrokreditiranje promovira finansijsku inkluziju tako da pruža pristup finansijskim uslugama i kreditima onima koji su isključeni iz tradicionalnog bankarskog sektora. To uključuje osobe s niskim primanjima, siromašne zajednice i marginalizirane skupine.
2. *Nepostojanje tradicionalnih kolaterala:* Mikrokrediti se odobravaju na temelju drugih faktora, poput povjerenja, karaktera, vještina i poslovnog plana korisnika, umjesto na temelju tradicionalnih kolaterala kao što su imovina ili depoziti.
3. *Preduzetnički pristup:* Mikrokreditiranje promovira preduzetništvo i samozapošljavanje kroz podršku malim preduzetnicima i podsticanje pokretanja novih poslova. Ova teorija naglašava važnost razvoja poslovnih vještina, mentorstva i tehničke podrške.
4. *Socijalna dimenzija:* Mikrokreditiranje ima i socijalni cilj, osim ekonomskog. Cilj je poboljšati kvalitet života i socijalnu inkluziju korisnika mikrokredita, posebno onih koji su ranjivi ili isključeni iz tradicionalnih finansijskih usluga.

5. *Održivost mikro kreditnih institucija:* Održivost mikro kreditnih institucija je ključna komponenta teorije mikro kreditiranja. Institucije koje pružaju uslugu mikro kreditiranja trebaju biti finansijski održive kako bi dugoročno pružale svoje usluge. To uključuje pravilan proračun kamatnih stopa, efikasno upravljanje rizicima i diverzifikaciju izvora finansiranja.

6. *Osnajivanje korisnika:* Mikro kreditiranje ima za cilj osnažiti korisnike pružanjem finansijskih sredstava i podrške koja im omogućava da poboljšaju svoje životne uslove, prošire posao i postanu ekonomski nezavisni.

3. POJAM, ULOGA I ZNAČAJ MIKROKREDITNIH ORGANIZACIJA

Danas je mikro finansijski pokret u svijetu velik i napredan, o čemu svjedoči postojanje 916 mikro finansijskih institucija (MFI) sa približnim ukupnim kreditnim portfolijem od 124 milijarde dolara. MFI su u cijelom svijetu imale 140 miliona aktivnih zajmoprimaca u 2018. godini, od kojih su 80% bile žene, a 65% je živjelo u ruralnim područjima (Microfinance Barometer, 2018, citirano prema Le Thai-Ha, 2021). Potrebno je naglasiti da je koncept mikro kreditiranja baziran na istim osnovama ali su neke zemlje otišle korak dalje pa su pored usluge davanja mikro kredita krajnjim korisnicima svojim klijentima ponudile i širi spektar usluga kao što je štednja, različiti vidovi osiguranja i sl.

Mikro kreditiranje je u početku zamišljeno kao pomoć zemljama u razvoju. To je oblik finansijske usluge razvijen u zemljama u kojima postoji visok udio siromašnog stanovništva, nezaposlenog ili bez stvarnih izvora prihoda (Ćosić, 2017).

I u zemljama u razvoju i u razvijenim ekonomijama, mikro kreditiranje nudi alternativu konvencionalnim finansijskim uslugama i igra značajnu ulogu u olakšavanju finansijske inkluzije stanovništva u nepovoljnom položaju.

Prema podacima Svjetske banke iz 2021. godine, 24% odraslih u svijetu nema bankovni račun. Ovih 1,35 milijardi ljudi ne uživaju pogodnosti koje banke pružaju svojim klijentima kao što su krediti, štednja, osiguranje, transferi novca i drugo. Većina ovih ljudi su iz zemalja u razvoju. Prema izvještaju Svjetske banke (2021), više od 50% stanovništva u zemljama u razvoju nema bankovne račune. Mikro kreditiranje je postalo veoma važan mehanizam za pružanje finansijskih usluga ženama i muškarcima sa niskim primanjima u ruralnim i urbanim sredinama koji nemaju pristup ovim uslugama putem tradicionalnih banaka.

3.1. Značaj Mikro kreditnih organizacija u svijetu

Kao što smo ranije naveli, mikro kreditni sektor je najviše razvijen u siromašnim zemljama, zemljama koje su izašle iz ratnih sukoba, zemljama u razvoju i sl. Veliki broj studija o

uticaju mikrokredita u navedenim zemljama pokazao je pozitivne efekte na razvoj mikropoduzetništva i smanjenje siromaštva. U ovom radu smo dali pregled istraživanja koja su rađena kako bi se istražili efekti mikrokreditiranja na smanjenje siromaštva i razvoj poduzetništva.

3.1.1. Pregled istraživanja provedenog u Tadžikistanu

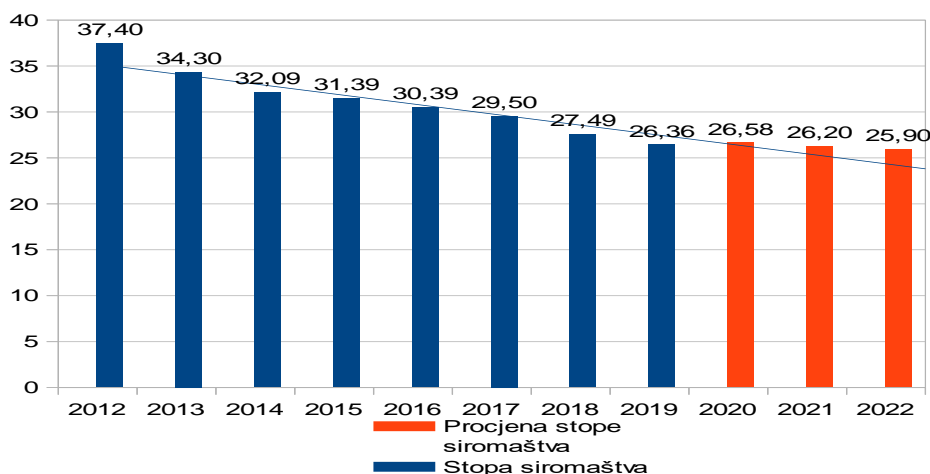
3.1.1.1. Uvodne napomene

U mnogim državama svijeta od nastanka mikrokreditiranja rađena su brojna istraživanja o uticaju mikrokredita na smanjenje siromaštva, zaposlenost, razvoj privrede, osnaživanje žena i sl. Jedno takvo istraživanje provedeno je u Tadžikistanu 2021. godine u sklopu Magistarskog rada autorice Shukrikova Anastasie, pod naslovom; “Mikrofinansiranje za smanjenje siromaštva u Tadžikistanu”.

Kako autorica u svom radu navodi, Republika Tadžikistan, država u Centralnoj Aziji sa 9 miliona i 127.000 stanovnika poslednjih decenija je pokazala dostignuće u smanjenju stope siromaštva, te je od 2012. do 2018. godine, procenat siromaštva smanjen sa 37,4% na 27,4% (Svjetska banka, Tadžikistan, 2020). Takođe, ono što je bitno napomenuti u kontekstu ovoga rada da je stopa siromaštva, kako je navedeno, u Tadžikistanu veća u ruralnom području (30,2%) nego u urbanom (21,5%). U pomenutom radu urađeno je istraživanje mogućeg uticaja mikrokredita na smanjenje stope siromaštva koje je zabilježeno u ovoj zemlji.

U istraživanju je formiran anketni upitnik koji je urađen sa 300 klijenata koji su koristili mikrokredite sa područja regije GBAO gdje je zabilježen najveći procentualni pad stope siromaštva. Autor je koristio jednostavnu tehniku slučajnog uzorka. U anketi su postavljena 22 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa.

Grafikon 1. Kretanje stope siromaštva u Tadžikistanu

Izvor: Svjetska Banka (2019)

3.1.1.2. Rezultati provedenog istraživanja

Od ukupnog broja ispitanika njih 139 su sredstva pozajmljivali od Mikrokreditnih institucija. 70 ispitanika je mikrokredit uzelo kod komercijalnih banaka dok je ostatak od 91 klijenta kredit uzelo kod štednih zajednica, koje su osnovane među klijentima i predstavljaju neformalan izvor finansiranja.

Tabela 1. Demografske karakteristike ispitanika

Karakteristike	Broj	Procenat (%)
Pol		
Muški	136	45,33
Ženski	164	54,67
Ukupno	300	100,00
Životna dob		
18-27	30	10,00
28-37	95	31,67
38-47	84	28,00
48-57	58	19,33
58-67	30	10,00
68+	3	1,00
Ukupno	300	100,00
Stepen obrazovanja		
Doktor nauka	1	0,33
Magistar nauka	8	2,67
Srednja škola	65	21,67
Fakultet	121	40,33
Stručna škola	105	35,00
Ukupno	300	100,00
Zanimanje		
Obrazovni radnici	61	20,33
Zaposleni u javnom sektoru	79	26,33
Zdravstveni radnici	32	10,67
Ostale profesije	40	13,33
Privatnici	35	11,67
Samouposleni	40	13,33
Nezaposleni	13	4,34
Ukupno	300	100,00

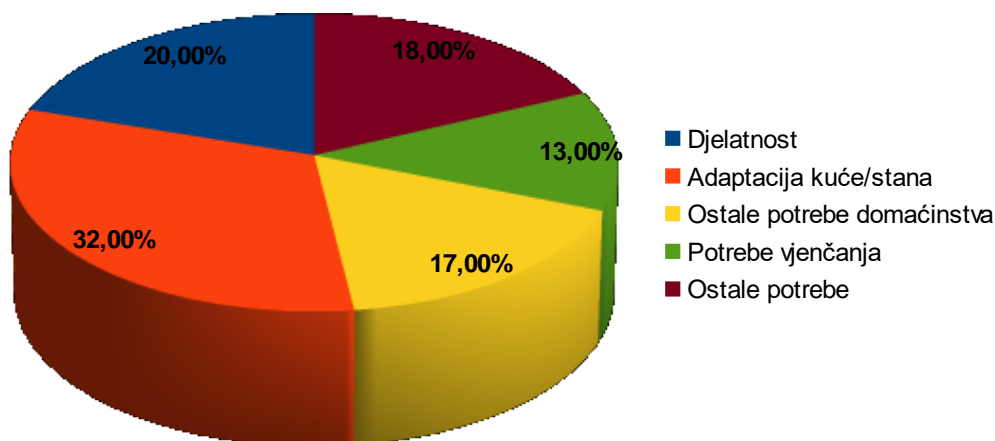
Izvor: Shukrikova (2021)

U anketnom upitniku je učestvovalo 54,67% žena a najveći procenat ispitanika je pripadao dobnoj skupini od 28-37 godina (31,67%). Ispitanici sa visokom stručnom spremom su činili najveći udio u uzorku i to njih 121 ili 40,33%. Takođe, ono što je zanimljivo je da je više od 50% ispitanika zaposleno u javnom sektoru, obrazovnim institucijama i zdravstvu.

U anketi se nastojalo utvrditi da li su klijenti zadovoljni uslovima koje nude institucije koje se bave mikrokreditiranjem kao što je npr. vrijeme čekanja na realizaciju kredita, jednostavnost procedura i zadovoljstvo visinom kamatne stope po kojoj se plasiraju krediti. Takođe, nastojala se utvrditi i namjena kreditnih sredstava.

Od ukupnog obima anketirane populacije, značajan broj zajmoprimaca su kredit dobili za manje od sedam dana, što znači da 79,93% dužnika smatra da je procedura pozajmljivanja lahka. Od značajnijih rezultata ankete možemo izdvojiti da je 41,64% klijenata izjavilo da je kamatna stopa previsoka što je svakako značajan podatak za kreditore. Kada je u pitanju namjena kreditnih sredstava, od ukupnog broja klijenata njih 96 (32%) je kredit uzelo za adaptaciju kuće, za ostale potrebe domaćinstva 51 (17%), za potrebe vjenčanja 39 klijenata (13%) dok je za djelatnost kredit uzelo 60 klijenata (20%). 54 klijenta (18%) je sredstva od kredita iskoristilo za ostale potrebe (medicinske usluge, školovanje i sl.). Iz rezultata koji su vezani za namjenu kreditnih sredstava može se vidjeti da je svega 20% klijenata svoja sredstva uložilo u djelatnost kojom se bave. Takođe, skoro trećina klijenata je sredstva uložilo u adaptaciju nekretnine čime se zasigurno stvaraju ugodniji uslovi za život što je bitan pokazatelj kvalitete života i smanjenja siromaštva.

Grafikon 2. Namjena kreditnih sredstava

Izvor: Shukrikova (2021)

U ovom istraživanju da bi procijenio uticaj mikrokredita na smanjenje siromaštva autor je koristio metodu logističke regresije. Analiza modela je pokazala da procjena koeficijenta pokazuje pozitivnu vezu između mikrokredita i smanjenja siromaštva. Takođe, rezultati analize su pokazali da kada mogućnost za dobivanje mikrokredita raste, vjerovatnoća da će klijenti biti siromašni se smanjuje.

Nalazi istraživanja su koherentni sa drugim analizama istraživanja, kao npr (Grešov 2008) (Tara, Arshed, Aziz i Yamin, 2020) (Ghalib, Malki i Imai, 2015) koje pokazuju pozitivan uticaj mikrofinansiranja na siromaštvo.

3.1.2. Pregled istraživanja provedenog u Etiopiji

3.1.2.1. Uvodne napomene

U Etiopiji je takođe rađena studija istraživanja uticaja Mikrofinansiranja na siromaštvo i to u Master radu: “Uticaj mikrofinansijskih institucija na smanjenje siromaštva” (Studija slučaja u Etiopiji) autora Kiflie Hayleeyesus. Prema navodima autora, Etiopija je jedna od najsiromašnijih zemalja svijeta gdje se 85% stanovništva bavi poljoprivredom koja je nedovoljna da prehrani rastuću populaciju. Kao studija korištena je komparativna analiza etiopskih Mikrofinansijskih institucija (MFI) sa učinkom Grameen banke iz Bangladeša koja je kroz niz istraživanja dokazano u Bangladešu uticala na smanjenje siromaštva i razvoj mikropoduzetništva. Takođe, dobiveni podaci su se poredili sa podacima koji su dobiveni i analizirani u Afričkim MFI. Bangladeš i Etiopija imaju relativno sličnu situaciju siromaštva i MFI koji posluju u obje zemlje mogu opsluživat relativno istu korisničku bazu. Autor navodi da u Etiopiji više od 30% stanovništva živi ispod granice siromaštva i da su MFI njihov jedini način finansiranja.

Istraživačka pitanja koja su postavljena u radu su:

1. Kako i na koji način etiopske MFI rade u posljednjoj deceniji da dopru do siromašnih i podrže napore zemlje za smanjenje siromaštva?
2. Da li su MFI u Etiopiji dovoljno održive i jake da garantuju stabilno kreditno tržište i kakav je njihov učinak u poređenju sa MFI u drugim zemljama?
3. Kakva je reakcija korisnika MF programa? Kakav je stvarni uticaj na smanjenje nivoa siromaštva u sektoru domaćinstava?

Autor je svoje istraživanje koncipirao na način da je za odgovore na prva dva istraživačka pitanja podatke uzimao od Mikrofinansijskih institucija da bi mogao da utvrdi napredak istih u Etiopiji a na bazi poređenja sa Grameen Bankom u Bangladešu kao indikatorom

uspješnosti poslovanja i smanjenja siromaštva kao i sa mikrokreditnim sektorom u Africi. Podaci su uzeti za 12 posljednjih godina rada MFI-a, a odnosili su se na 3 poglavlja:

- Indikatori širenja poslovanja; koji su analizirani na osnovu ukupnog broja opsluživanih klijenata, procenat žena, prosječan saldo kredita po klijentu, iznos prikupljen u obliku depozita i sl.
- Pokazatelji strukture finansiranja; odnosi se na strukturu bilansa stanja mikrofinansijske institucije, izvore finansiranja, solventnost, aspekti likvidnosti i sastav pasivnog dijela bilansa stanja. Takođe, analizirani su i odnos kapitala i aktive, odnos duga i kapitala, odnos depozita i kredita, odnos portfolija i aktive i drugi pokazatelji.
- Finansijski učinak mikrofinansijskih institucija; mjerilo bi se uvidom u ROA, ROE, portfolio u riziku (PAR) i ostale indikatore poslovanja.

Metodologija korištena za rješavanje trećeg istraživačkog pitanja u vezi sa zadovoljstvom klijenata i mjerenjem uticaja mikrofinansijskog programa iz ugla korisnika je provedena korištenjem strukturiranog upitnika. S tim u vezi, istraživač je izradio upitnik i distribuirao ga kako bi dobio podatke od klijenata MFI-a.

Kada su u pitanju MFI, od ukupno 33 MFI u Etiopiji, analizirano je pet najvećih MFI po portfoliju i broju klijenata. Ovih pet MFI, gledajući njihov bruto portfolio čini 89,4% mikrokreditnog sektora u državi.

3.1.2.2. Indikatori širenja poslovanja

U pogledu istraživanja za prvo poglavlje; “Indikatori širenja poslovanja”, analizirani su podaci o trendovima rasta broja klijenata, broja žena koje su pozajmile sredstva, rasta depozita, rasta bruto portfolija i prosječnog isplaćenog kredita po klijentu.

Tabela 2. Broj aktivnih klijenata u posmatranom periodu

Broj aktivnih klijenata			Stopa rasta broja klijenata (u %)	
Godina	MFI iz Etiopije	Grameen Bank	MFI iz Etiopije	Grameen Bank
2002	608,783	2,080,000		
2003	704,106	2,870,000	15,66	37,98
2004	839,937	3,700,000	19,29	28,92
2005	1,033,554	5,050,000	23,05	36,49
2006	1,277,152	5,960,000	23,57	18,02
2007	1,488,757	6,160,000	16,57	3,36

2008	1,790,697	6,210,000	20,28	0,82
2009	1,924,368	6,430,000	7,46	3,55
2010	2,055,726	6,610,000	6,83	2,80
2011	2,221,591	6,580,000	8,07	-0,46
2012	2,397,545	6,710,000	7,92	1,98
2013	2,666,259	6,740,000	11,21	0,45
2014	2,976,574		11,64	
Ukupan rast klijenata u % za 12 godina			388,94	224,04

Izvor: Hayleeyesus (2016)

Ono što se može primijetiti da MFI iz Etiopije imaju konstantan rast **broja klijenata** i za 12 posmatranih godina procentualno je taj rast veći nego u Grameen Banci kao jednoj od najuspješnijih MFI u svijetu. Nadalje, autor se poziva na brojna istraživanja koja pokazuju da veće **učesće žena u portfoliju** može biti značajan indikator smanjenja stope siromaštva. Takođe, žene su se kroz brojna istraživanja pokazale kao bolji i uredniji platiše od muškaraca. U Etiopiji procenat žena klijentica MFI-a je u konstantnom porastu te je prema posljednjim istraživanjima prešao brojku od 50%.

Kada su u pitanju depoziti, autor naglašava da sve Etiopske MFI nude i usluge štednje. U tabeli broj 2. su prikazani rezultati analize trenda depozita u Etiopskim MFI kao i u Grameen Banci.

Tabela 3. Iznosi depozita u posmatranom periodu

Depoziti (u milionima USD)		
Godina	MFI iz Etiopije	Grameen Bank
2002	19,35	0
2003	33,14	0
2004	49,26	0
2005	70,15	306,21
2006	93,92	396,03
2007	134,02	433,45
2008	175,25	934,10
2009	181,77	1208,57
2010	190,93	1486,53
2011	239,71	1436,98

2012	308,06	1647,50
2013	413,59	1921,93
2014	543,19	2178,23

Izvor: Hayleeyesus (2016)

Iako se u MFI iz Etiopije bilježi ogroman napredak po pitanju prikupljanja depozita, u poređenju sa Grameen bankom još uvijek su na znatno nižem nivou. U prilog tome govori i podatak da depoziti čine 45,45% ukupne imovine u Etiopskim MFI u 2013. godine dok depozit Grameen Bank zauzima 86,84% ukupne imovine u istoj godini.

Kada je u pitanju **rast bruto portfolija** autor navodi da koliko novca se daje klijentima u obliku mikrokredita može pokazati u kojoj meri MFI rade na obezbeđivanju potrebnih finansijskih sredstava dostupnih siromašnima. U tabeli broj 3. prikazan je rast portfolija Etiopskih MFI u odnosu na portfolio Grameen Banke.

Tabela 4. Rast bruto portfolija u posmatranom periodu

Bruto portfolio (u milionima USD)		
Godina	MFI iz Etiopije	Grameen Bank
2002	41,92	213,44
2003	65,47	268,03
2004	116,18	337,70
2005	176,85	424,47
2006	243,46	482,09
2007	326,40	532,02
2008	419,97	642,26
2009	377,46	817,39
2010	384,26	939,13
2011	464,43	920,69
2012	516,11	1,007,99
2013	582,69	1,091,74
2014	678,89	1,122,45

Izvor: Hayleeyesus (2016)

Iznos bruto portfolija u etiopskim MFI brzo raste (284% od 2005-2014 godine u poređenju sa 164% rasta kod Grameen Banke). Stalni rast bruto portfolija ukazuje da se je kapacitet

mikrofinansijskih institucija da dopre do većeg broja siromašnih ljudi povećao tokom razmatranog vremena.

Rast prosječnog isplaćenog kredita po klijentu pokazuje veću finansijsku sposobnost klijenata da servisiraju rate kredita i naprave veća izdvajanja iz kućnog budžeta za ove svrhe. Nakon provedenih istraživanja rezultati su pokazali da je u 12 godina posmatranog perioda prosječan kredit u MFI sa područja Etiopije porastao za čak 215,50% dok je kod Grameen Banke taj procent rastao za 57,29%. Takođe, Etiopske MFI u odnosu na Grameen Banku oklijevaju da preuzmu veći rizik kod isplate kredita jer je prosječan iznos odobrenog kredita skoro duplo manji kod MFI iz Etiopije.

3.1.2.3. Pokazatelji strukture finansiranja

U pogledu istraživanja u svrhu odgovora na drugo istraživačko pitanje, autor se bazirao na performanse pet indikatora: odnos kapitala prema imovini, odnos duga prema kapitalu, odnos depozita prema kreditnom portfoliju, odnos depozita prema ukupnoj aktivi i omjer portfolija i aktive. Svi podaci koji su navedeni poređeni su sa Grameen Bankom i podacima Afričkih MFI.

Zbog Etiopskih zakona gdje se dividende dioničarima MFI ne mogu isplaćivati, MFI sa područja Etiopije imaju najbolji odnos kapitala i imovine što ih čini veoma otpornim na šokove te mogu povećati svoj kreditni portfolio bez velike izloženosti neočekivanim gubicima.

Kroz istraživanje je utvrđeno da je odnos ukupnog duga i kapitala u Etiopskim i Afričkim MFI daleko manji nego što je to slučaj kod Grameen banke te je ujedno i pokazatelj da Etiopske MFI imaju priliku da putem kreditnih zaduženja povećaju i unaprijede svoju kreditnu aktivnost i bruto portfolio.

Odnos depozita i kredita je važan pokazatelj finansijske strukture za MFI koji koriste depozite za finansiranje portfolija. On mjeri udio kreditnog portfolija mikrofinansijskih institucija koji finansiraju deponenti. Što je taj koeficijent veći, to je veći kapacitet MFI da finansira svoj kreditni portfolio iz depozita. U provedenim istraživanjima je utvrđeno da MFI sa područja Etiopije imaju porast ovog odnosa koji je u posljednjim godinama dosegao razinu od preko 50% portfolija koji se finansira iz depozita. Kod Grameen Banke je taj odnos još veći jer ova institucija je posljednjih godina značajno povećala depozite klijenata.

Odnos portfolija prema aktivi ukazuje na to koliki dio ukupne imovine koju posjeduje MFI se prenosi na siromašne u obliku kredita. Iz prikazanih tabela i grafikona može se vidjeti da su ti odnosi veoma slični kod svih od 3 posmatrane institucije i iznosi oko 60%.

3.1.2.4. Finansijski učinak mikrofinansijskih institucija

Kada je u pitanju finansijski učinak i stabilnost MFI u Etiopiji, autor je analizirao pokazatelje kao što su ROA (povrat na imovinu), ROE (povrat na kapital) i PAR >30 dana (portfolio at risk > 30 dana).

Analizom je utvrđeno da Etiopske MFI imaju konstantan porast povrata na imovinu (ROA) koji je u posljednjoj posmatranoj godini iznosio 4,25% dok je kod Grameen Banke pozitivan u čitavom posmatranom periodu ali je znatno manji i u posljednjoj posmatranoj godini iznosi 0,69%. Kod Afričkih MFI, ROA u posljednjoj posmatranoj godini iznosi 1,19%. Dakle, MFI u Etiopiji su vremenom povećale svoju efikasnost i veoma dobro koriste svoju imovinu.

Tabela 5. Pokazatelji povrata na aktivu (ROA) u posmatranom periodu

ROA			
Godina	MFI iz Etiopije	Grameen Bank	MFI iz Afrike
2002	0.82%		-0.64%
2003	1.21%	0.77%	-0.60%
2004	2.12%	0.19%	0.57%
2005	2.37%	2.41%	0.41%
2006	2.67%	2.46%	0.66%
2007	3.19%	0.11%	0.84%
2008	3.60%	1.66%	1.08%
2009	3.39%	0.43%	0.35%
2010	4.24%	0.52%	0.68%
2011	2.61%	0.41%	0.83%
2012	4.14%	0.86%	1.00%
2013	4.18%	0.69%	0.77%
2014	4.25%		1.19%

Izvor: Hayleeyesus (2016)

Pokazatelji povrata na kapital (ROE) takođe pokazuju pozitivne trendove te su oni kod MFI iz Etiopije znatno veći nego kod ostalih posmatranih MFI.

Tabela 6. Pokazatelji povrata na kapital (ROE) u posmatranom periodu

ROE			
Godina	MFI iz Etiopije	Grameen Bank	MFI iz Afrike
2002	1.80%		-0.49%
2003	2.55%	4.90%	-0.46%
2004	6.64%	1.07%	1.65%
2005	8.64%	18.40%	1.97%
2006	10.03%	22.37%	4.19%
2007	12.86%	1.07%	5.58%
2008	14.08%	14.78%	5.79%
2009	11.48%	4.45%	3.79%
2010	14.72%	8.04%	4.31%
2011	9.32%	6.82%	5.74%
2012	15.77%	14.51%	5.49%
2013	16.45%	11.36%	2.36%
2014	18.09%		6.93%

Izvor: Hayleeyesus (2016)

Treći posmatani pokazatelj je portfolio u kašnjenju preko 30 dana (PAR >30) koji predstavlja određeni indikator kvalitete portfolija. Analizirajući podatke došlo se do zaključka da MFI iz Etiopije imaju pozitivne trendove kada su u pitanju kašnjenja preko 30 dana i za posljednju promatranu godinu iznose 2,06%, kod Grameen banke su prisutne velike oscilacije ali za posljednju promatranu godinu iznose 1,04%. Najveća kašnjenja su zabilježena kod MFI sa područja Afrike i u posljednjoj analiziranoj godini iznose 3,37%.

Tabela 7. Kašnjenja preko 30 dana u posmatranom periodu

Kašnjenja preko 30 dana			
Godina	MFI iz Etiopije	Grameen Bank	MFI iz Afrike
2002	11.70%	18.41%	3.21%
2003	15.07%	6.98%	5.88%

2004	7.91%	7.98%	5.30%
2005	4.51%	7.78%	8.45%
2006	3.82%	7.02%	5.94%
2007	2.89%	0.00%	5.21%
2008	5.47%	6.21%	7.54%
2009	4.29%	6.57%	6.79%
2010	2.66%	6.95%	5.88%
2011	5.28%	8.76%	1.98%
2012	2.33%	10.66%	3.39%
2013	2.08%	9.94%	3.12%
2014	2.06%	1.04%	3.37%

Izvor: Hayleeyesus (2016)

Generalni zaključak je da Etiopske MFI znatno bolje koriste svoju imovinu i kapital te da kvalitet portfolija održavaju stabilnim i daleko ispod 10,00% koliko je propisala regulatorna agencija Etiopije. Sve naprijed navedeno nam govori da su MFI iz Etiopije pokazale finansijsku stabilnost te svojim rezultatima mogu garantovati stabilno poslovanje i pružanje finansijskih usluga.

3.1.2.5. Rezultati ankete provedene sa klijentima MFI

Odgovor na treće istraživačko pitanje autor je potražio od klijenata MFI tako što je sproveo anketu sa ukupno 60 klijenata. Anketna pitanja, tj. konstatacije su osmišljene na osnovu određenih indikatora siromaštva a odnose se na kvalitet života, prihode, stvaranje imovine, prístup školstvu, zdravstvenim uslugama i sl. Pitanja i odgovori su prikazani u tabeli broj 7:

Tabela 8. Rezultati ankete provedene sa klijentima MFI

Broj	Konstatacija	Odgovor	Ne slažem se uopšte	Ne slažem se	Nema m stav	Slaže m se	U potpunosti se slažem	Ukupno
1	Kamata je povoljna i pristupačna	Broj odgovora	7	9	11	26	7	60
		% odgovora	11,67	15,00	18,33	43,33	11,67	
2	Prihodi su se povećali u odnosu na ranije	Broj odgovora	1	3	10	15	31	60
		% odgovora	1,67	5,00	16,67	25,00	51,67	

3	Povećao/la sam svoju imovinu	Broj odgovora	4	5	30	15	6	60
		% odgovora	6,67	8,33	50,00	25,00	10,00	100,00
4	Povećao sam svoju štednju	Broj odgovora	4	2	13	35	6	60
		% odgovora	6,67	3,33	21,67	58,33	10,00	100,00
5	Pristup obrazovanju se poboljšao	Broj odgovora	4	1	16	31	8	60
		% odgovora	6,67	1,67	26,67	51,67	13,33	100,00
6	Poboljšana je pristup zdravstvenim uslugama	Broj odgovora	5	1	6	16	32	60
		% odgovora	8,33	1,67	10,00	26,67	53,33	100,00
7	Poboljšana je moja finansijska pozicija	Broj odgovora	2	2	3	17	36	60
		% odgovora	3,33	3,33	5,00	28,33	60,00	100,00
8	Podrška dobivena od MFI je ohrabrujuća za vođenje poslovanja	Broj odgovora	11	17	21	10	1	60
		% odgovora	18,33	28,33	35,00	16,67	1,67	100,00
9	Mogućnosti zaposlenja su povećane	Broj odgovora	2	2	9	44	3	60
		% odgovora	3,33	3,33	15,00	73,33	5,00	100,00
10	Povećan je broj konzumiranih jela	Broj odgovora	1	2	18	29	10	60
		% odgovora	1,67	3,33	30,00	48,33	16,67	100,00
11	Uočen je uopšteni napredak porodice	Broj odgovora	1	2	3	15	39	60
		% odgovora	1,67	3,33	30,00	48,33	16,67	100,00
12	Raspored otplate kredita je pogodan	Broj odgovora	9	15	23	8	5	60
		% odgovora	15,00	25,00	38,33	13,33	8,33	100,00

13	Održana je obuka za vođenje poslova	Broj odgovora	8	9	30	9	4	60
		% odgovora	13,33	15,00	50,00	15,00	6,67	100,00
14	Iznos kredita je dovoljan za pokretanje posla	Broj odgovora	21	16	12	7	4	60
		% odgovora	35,00	26,67	20,00	11,67	6,67	100,00
15	Program vam je pomogao da steknete pokućstvo (TV, Radio..)	Broj odgovora	6	11	36	4	3	60
		% odgovora	10,00	18,33	60,00	6,67	5,00	100,00

Izvor: Hayleeyesus (2016)

Od rezultata ankete možemo izdvojiti odgovore na prvu konstataciju gdje se 26,67% ispitanika nije složilo sa konstatacijom da je kamata povoljna i pristupačna. Takođe, samo 55% ispitanika se složilo sa ovom konstatacijom. Na konstataciju da su se prihodi domaćinstva povećali u odnosu na ranije čak 76,67% ispitanika je dalo ocjene 4 i 5 tj. složili su se sa ovom konstatacijom.

Značajan dio ispitanika (35%) složilo se sa konstatacijom da je njihova imovina uvećana, što je još jedan dokaz da mikrokrediti pozitivno utiču na smanjenje siromaštva. Takođe, 68,33% ispitanika se složilo (ocjena 4) ili u potpunosti složilo (ocjena 5) sa konstatacijom da je njihova štednja povećana što opet potvrđuje prethodnu teoriju o uticaju mikrokredita na smanjenje siromaštva.

Od značajnih rezultata ankete vrijeno je izdvojiti da se preko 50% ispitanika složilo ili u potpunosti složilo sa konstatacijom da im je nakon korištenja mikrokredita i učestvovanja u programu, olakšan pristup školstvu i zdravstvenim uslugama.

Od ispitanika je zatraženo da procijene podršku koju dobijaju od MFI institucija za vođenje svog poslovanja, a njih 28% je odgovorilo da to nije dovoljno, dok je 18% reklo da to uopšte nije dovoljno. U tom smislu, etiopske MFI moraju da osmisle odgovarajuću metodologiju za podršku svojim klijentima, a ne samo da se baziraju na davanju kredita.

Na kraju na konstataciju da je nakon učestvovanja u programima i kreditiranjem putem MFI uočen opšti napredak porodice, čak 65% klijenata se složilo sa ovom konstatacijom.

3.1.2.6. Zaključci i preporuke autora rada

Cilj ovog rada je bio da se odgovori na 3 istraživačka pitanja. Na prvo istraživačko pitanje: “Kako i na koji način etiopske MFI rade u posljednjoj deceniji da dopru do siromašnih i podrže napore zemlje za smanjenje siromaštva?” analiza podataka je pokazala da na osnovu 4 posmatrana kriterija Etiopske MFI posluju dobro i stabilno ali da se treba učiniti dodatni napor da bi se postigli rezultati kakve ima Grameen banka. Takođe, dokazi pokazuju da se etiopske MFI manje fokusiraju na žene za razliku od Grameen banke koja je potpuno fokusirana na žene. Poput bilo koje zemlje u razvoju, žene u Etiopiji su ekonomski najugroženiji segment društva te je potrebno učiniti napredak u tom polju.

Što se tiče drugog istraživačkog pitanja, “Da li su MFI u Etiopiji dovoljno održive i jake da garantuju stabilno kreditno tržište i kakav je njihov učinak u poređenju sa MFI u drugim zemljama?”, Etiopske MFI s obzirom na četiri indikatora (analize omjera), pokazuju da imaju bolju strukturu finansiranja i portfolio koji je više otporan na nepredviđene šokove. Odnos depozita i kredita je ukazao da Etiopske MFI moraju više raditi na naplati depozita jer je iznos depozita dosta niže nego kod Grameen Bank. Opšti zaključak u odnosu na faktore održivosti ukazuju da etiopske MFI dobro rade.

Kada su u pitanju finansijsku učinci što se analiziralo putem pokazatelja ROE, ROA i PAR > 30 dana, može se reći da su ti rezultati kod Etiopskih MFI bolji nego kod Grameen banke i srednjih vrijednosti MFI iz Afrike. Pretpostavka je da su ovakvi učinci zbog visokih kamata te je preporuka da MFI svoje aktivnosti usmjere na smanjenje stope siromaštva a ne maksimizaciji profita. Takođe, preporuka regulatornim tijelima je da se MFI-a u Etiopiji omoguće i drugi vidovi poslovanja kako ne bi zavisili samo od prihoda iz kamata na kredite.

Za treće i posljednje istraživačko pitanje, “Kakva je reakcija korisnika MF programa? Kakav je stvarni uticaj na smanjenje nivoa siromaštva u sektoru domaćinstava?” sažetak ankete pokazuje da je u većini parametara odgovor klijenata pokazao da program mikrofinansiranja mnogo doprinosi smanjenju nivoa siromaštva domaćinstava. Istraživanje je takođe ukazalo na oblasti koje se uglavnom odnose na pomoćne usluge koje treba poboljšati kao što su;

- podrška MFI u poslovanju njihovih klijenata
- MFI trebaju pružiti odgovarajuću obuku klijentima a ne samo davanje kredita
- poboljšati i prilagoditi otplatne planove klijentima

3.1.3. Mikrokreditne organizacije i njihov uticaj u drugim dijelovima svijeta

Pored istraživanja koja su provedena u Tadžikistanu i Etiopiji a koja su detaljnije prikazana u ovom radu i u ostalim dijelovima svijeta a posebno u zemljama s većim udjelom

siromašnog stanovništva rađene su brojne studije o uticaju mikrokredita na razvoj poduzetništva i smanjenje siromaštva. Studije o ulozi mikrokreditnih organizacija u Nigeriji koje su rađene 2009. godine (Ojo Olu, 2009) i 2018. godine (Awojobi, 2018) pokazale su da mikrokreditiranje ima pozitivan uticaj na razvoj preduzetništva, smanjenje siromaštva i osnaživanje žena. Ovo istraživanje pokazuje pozitivan odnos između održivog mikrokreditiranja i poduzetničkog razvoja.

Bank of Ghana je u svom izvještaju za 2023. godinu objavila da u Gani posluje čak 177 registrovanih mikrofinansijskih institucija. Mikrofinansijski sektor u ovoj zemlji je snažno razvijen. Prema istraživanju koje je 2018. godine provela autorica Lawrenda Hanson Hagan u svojoj master tezi; *“The impact of Microfinance Institutions on Poverty reduction among entrepreneurs in Ghana. A case study in the Ga South Municipal Assembly”* rezultati istraživanja su pokazali da kreditiranje putem mikrokredita od strane MFI-a ima jak uticaj na smanjenje siromaštva unutar područja istraživanja što je ujedno bio i odgovor na prvo istraživačko pitanje. Pored ovog pitanja autorica je kroz rezultate ankete koju je provela došla do saznanja da MFI-e osim davanja kredita ne daju neke druge pogodnosti klijentima u vidu edukacija o njihovom poslovanju, vođenju biznisa i poslovanja te što je posebno važno ne posvećuju dovoljno pažnje na edukaciji i obukama koje se odnose na finansijsku pismenost klijenata.

3.1.4. Mikrokreditne organizacije u zemljama okruženja

U Albaniji je mikrokreditni sektor snažno razvijen i prema istraživanjima koje je proveo *Japan International Cooperation Agency* tokom 2016. godine potražnja i potreba za mikrokreditima u Albaniji je na visokom nivou a što se bazira na 45% ruralnog stanovništva i snažno razvijenom privatnom sektoru. Takođe, u godišnjem izvještaju o mikrokreditnom sektoru za 2021. godinu je navedeno da mikrokreditni sektor Albanije zapošljava 1.737 zaposlenika u 9 mikrokreditnih organizacija. Portfolio mikrokreditnih organizacija u Albaniji je sa 359 miliona KM u 2018. godini porastao na 545 miliona KM u 2021 godini iz čega se vidi da je potražnja i potreba za mikrokreditima u Albaniji jako visoka.

Kada su u pitanju zemlje regiona, u Republici Srbiji ne postoje institucije koje su specijalizovane za poslove mikrokreditiranja. Zakon o bankama u Republici Srbiji („Sl. glasnik RS“, br. 107/2005, 91/2010 i 14/2015) u članu 5. propisuje da se niko osim banke ne može baviti primanjem depozita kao i da se niko osim banke ne može baviti davanjem kredita i izdavanjem platnih kartica.

U Crnoj Gori je mikrokreditiranje prisutno od 1998. godine. Zakonski je regulisano Zakonom o finansijskom lizingu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima ("Službeni list Crne Gore", br. 73/17 od 03.11.2017, 44/20 od 14.05.2020). Ovim Zakonom mikrokreditom se smatra kredit odobren fizičkom licu do

20.000 eura i kredit odobren malom ili srednjem privrednom društvu, u iznosu do 50.000 eura. Dozvolu za rad u Crnoj Gori trenutno ima 8 Mikrokreditnih društava.

3.2. Značaj Mikrokreditnih organizacija u Bosni i Hercegovini

Mikrokreditne organizacije djeluju na cijelom prostoru BiH a okupljene su u Udruženju mikrofinansijskih organizacija u BiH (AMFI). Udruženje mikrokreditnih organizacija - AMFI je registrovano na nivou zemlje i ravnopravno predstavlja oba entiteta, Republiku Srpsku i Federaciju BiH. Udruženje je nevladina i neprofitna organizacija sa ciljem zastupanja interesa svojih članova. AMFI je počeo sa radom u januaru 2000. godine, tako da postoji više od 20 godina. Misija Mikrokreditnih organizacija u BiH je smanjiti siromaštvo i nezaposlenost kroz podršku i održavanje poslovanja privatnog sektora. Ciljani klijenti mikrokreditnog sektora su oni koji nemaju pristup sredstvima komercijalnih banaka ili im je taj pristup otežan.

Prema podacima AMFI-a iz septembra 2022. godine u BiH je 255.000 korisnika mikrofinansijskih usluga. Ako se uzme u obzir da u BiH, prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. godine, prosječno domaćinstvo u BiH ima tri člana, može se zaključiti da su trenutno više od 765.000 ljudi direktni ili indirektni korisnici MKO usluga, što pogađa 20% ukupnog stanovništva BiH. Sektor je od svog osnivanja 1996. godine uložio više od 4,5 milijardi EUR, od čega 1,5 milijardi EUR u poljoprivredu. Čak 70% plasirano je u dohodovne aktivnosti za subjekte koji nemaju pristup tradicionalnim metodama finansiranja, od čega 42% za žene, 22% za mlade, koji koriste kreditna sredstva za pokretanje ili unapređenje postojećih poslovnih aktivnosti.

Prema istraživanju koje je uradila Elizabeth Dunn (2005) “Impacts od microcredits on clients in Bosnia and Hercegovina” donijeti su slijedeći zaključci:

Mikrokredit povećava investicije, produktivnost i prihode

Najvažnija implikacija istraživanja je da mikrokrediti pomažu građanima Bosne i Hercegovine da poboljšaju dobrobit svojih domaćinstava, razviju svoje poslovanje i doprinose nacionalnom ekonomskom rastu i razvoju. Mikrokredit pomaže da se naprave produktivna mikropreduzeća, što omogućava samozapošljavanje na nivoima koji značajno doprinose prihodima domaćinstva. Mikrokredit podstiče poslovna ulaganja. Preduzetnici koji primaju mikrokredit imaju veći nivo obrtnog kapitala i više ulažu u poslovnu opremu i u poboljšanje svojih poslovnih prostora.

Ove investicije čine njihov posao produktivniji, što doprinosi produktivnosti rada unutar mikropreduzeća i pomaže u izgradnji produktivnosti nacionalne ekonomije. Studije slučaja su otkrile da je primarna motivacija za većinu preduzetnika da sebi obezbijede dobar posao i zarađuju za dobar život njihove porodice. S obzirom na nacionalne stope nezaposlenosti koje se kreću od 20 do 40%, produktivno samozapošljavanje je važna opcija za građane

BiH. Mikrokreditni pomažu preduzetnicima da zarade više novca i podignu blagostanje čitave porodice na viši nivo.

Činjenica je da u Bosni i Hercegovini postoje mnoge djelatnosti i biznisi koje vlasnici ne registruju iz različitih razloga (zbog obima posla, zbog sezonskog obavljanja djelatnosti i sl.). Veliki broj klijenata pored stalnog zaposlenja obavlja i dodatnu djelatnost u vidu zanatskih djelatnosti (usluge moleraja, keramičarski radovi, sitni električarski poslovi itd.) i djelatnosti sitne poljoprivredne proizvodnje. U posljednje vrijeme je sve češća pojava ostvarivanja zarada putem Interneta na različitim web platformama. Izdavanje smještajnih kapaciteta u vidu vikendica i stanova (stan na dan) posljednjih godina je naročito popularno, veliki broj poslodavaca svojim zaposlenicima dio plate isplaćuje u gotovini itd. Ovakve biznise i djelatnosti nije moguće finansirati ili je finansiranje nekih od ovih djelatnosti ograničeno propisima regulatora. Dakle, iako država želi sve prihode koje građani ostvaruju staviti u regularne tokove novca, nije se uspjelo u tome a prije svega zbog nedostatka zakonskih rješenja. Upravo u ovom dijelu MKO gube dio svojih klijenata ili ne mogu izaći u susret klijentima sa iznosima kredita koje ti klijenti traže.

4. OSNOVNI POKAZATELJI POSLOVANJA MKO-a U BIH

4.1. Zakonski i regulatorni okvir

U našoj zemlji prema Zakonu o Mikrokreditnim organizacijama BiH, mikrokreditne organizacije posluju u 2 pravna oblika i to:

1. Mikrokreditne fondacije – kao neprofitne organizacije čiji osnivači nemaju pravo vlasništva nad kapitalom, (maksimalan iznos isplaćenog kredita 10.000KM) i
2. Mikrokreditna društva (oblik registracije doo) – profitne organizacije, (maksimalan iznos isplaćenog kredita 50.000KM)

Rad Mikrokreditnih organizacija je zakonski uređen na nivou entiteta Federacija Bosne i Hercegovine i entiteta Republika Srpska. Mikrokreditne organizacije posluju u skladu sa Zakonom o Mikrokreditnim organizacijama Federacije BiH i Zakonom o Mikrokreditnim organizacijama Republike Srpske. Za Zakon o MKO FBiH i Zakon o MKO RS nadležna su entitetska ministarstva finansija FBiH i RS na osnovu kojih entitetske regulatorne agencije (Agencija za bankarstvo FBiH - FBA i Agencija za bankarstvo RS - ABRIS) propisuju podzakonske akte i vrše nadzor nad njihovim radom. Dodatni važni pravni okviri su:

- Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti,
- Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga FBiH i RS, te

- Zakon o zaštiti žiranata FBiH kao i drugi pravni akti u zavisnosti od vrste registracije.

Mikrokreditne organizacije u našoj zemlji pružaju finansijske i nefinansijske usluge. Od finansijskih usluga pružaju samo jedan proizvod, odnosno kredit. MKO nude kredite za poljoprivredu, proizvodnju, usluge, trgovinu, kredite za poduzetnike, start-up kredite, robne kredite, potrošačke kredite, housing kredite, kredite za energetska efikasnost, studentske kredite, penzione kredite i nenamjenske kredite.

Kada su u pitanju nefinansijske usluge, mnoge MKO pružaju besplatne usluge u cilju daljeg jačanja poduzetničkih vještina klijenata ali i podsticanja poduzetništva, start-up-a u vidu edukacije (na prvom mjestu je educiranje klijenata u pogledu njihove finansijske pismenosti) savjetovanja klijenata o njihovim finansijskim i poslovnim aktivnostima, podsticanja promocije njihovih proizvoda i sl.

4.2. Aktivnost i kvalitet portfolija MKO-a u BiH

4.2.1. Aktivnost portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH

Kada su u pitanju Mikrokreditne organizacije sa sjedištem u FBiH treba istaći da su najveće vrijednosti bruto portfolija od početka poslovanja zabilježene zaključno sa 31.12.2008. godine gdje je bruto portfolio sektora iznosio 830,2 miliona KM. Nakon recesije 2008 i 2009 godine, koja je zabilježena kako u svijetu tako i kod nas bruto portfolio se značajno smanjuje. Pad portfolija je bio prisutan sve do 2015. godine kada je sa 31.12.2015. godine bruto portfolio mikrokreditnog sektora u FBiH iznosio 355,371 miliona KM što je u odnosu na 2008. godinu predstavljalo pad od čak 57,19% (Publikacije Agencije za bankarstvo FBiH).

Razlozi ovakvog pada portfolija i slabije aktivnosti na tržištu bio je uzrokovan svjetskom recesijom, pogoršanim kvalitetom portfolija kao i smanjenim povjerenjem inostranih kreditora za područje Bosne i Hercegovine. Bitno je napomenuti da je u tom periodu dozvolu za rad izgubila jedna od najvećih MKO-a u BiH, MKF Prizma koja je konstantno ostvarivala loše rezultate u pogledu kvalitete portfolija što je na kraju rezultiralo velikim procentom otpisa kreditnog portfolija (zbog kašnjenja > 180 dana) što je uveliko narušilo ugled cjelokupnog sektora. Takođe, zbog slabijih poslovnih rezultata i MKF Lok Sarajevo je svoje aktivnosti na isplati kredita svela na najmanju moguću mjeru te je pad portfolija ove dvije MKO značajno uticao na kreditnu aktivnost cijelog sektora.

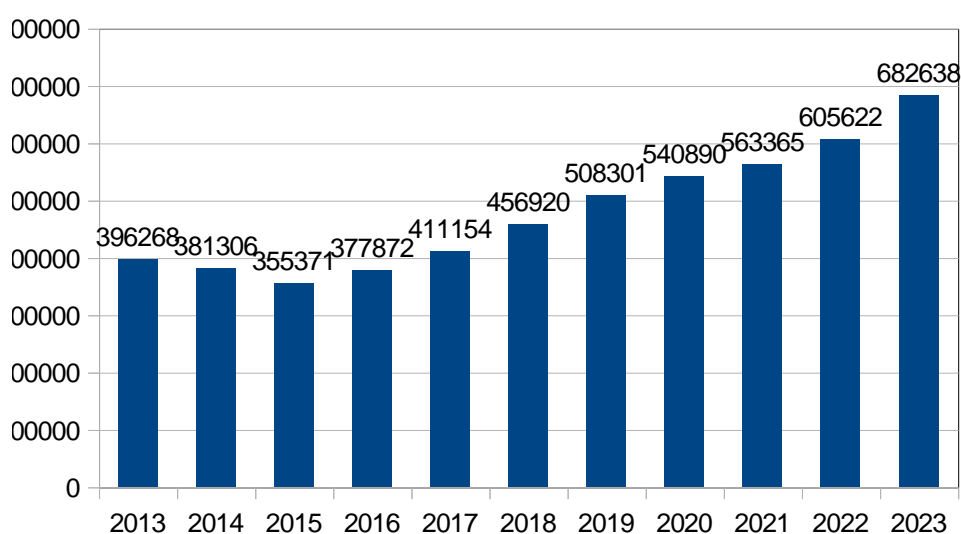
Od 2015. godine bruto portfolio je u stalnom porastu te je zaključno sa 31.12.2023. godine on iznosio 682,638 miliona KM, što predstavlja povećanje od 47,94%.

Tabela 9. Aktivnost kreditnog portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH

Godina	Bruto portfolio (u milionima KM)	Rast u %
2013	396268	
2014	381306	-3,78%
2015	355371	-6,80%
2016	377872	6,33%
2017	411154	8,81%
2018	456920	11,13%
2019	508301	11,25%
2020	540890	6,41%
2021	563365	4,16%
2022	605622	7,50%
2023	682638	12,72%
UKUPAN RAST	286370	72,26%

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo FBiH (2013-2023)

Grafikon 3. Aktivnost kreditnog portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH

Izvor: Obrada autora, (2024)

Prema podacima Agencije za bankarstvo FBiH, trenutno u Federaciji BiH sa 31.12.2023. godine posluje 13 mikrokreditnih organizacija (Sa sjedištem u FBiH) od čega 9 MKF (neprofitne organizacije) i 4 MKD (profitne organizacije).

4.2.2. Kvalitet portfolija MKO-a sa sjedištem u FBiH

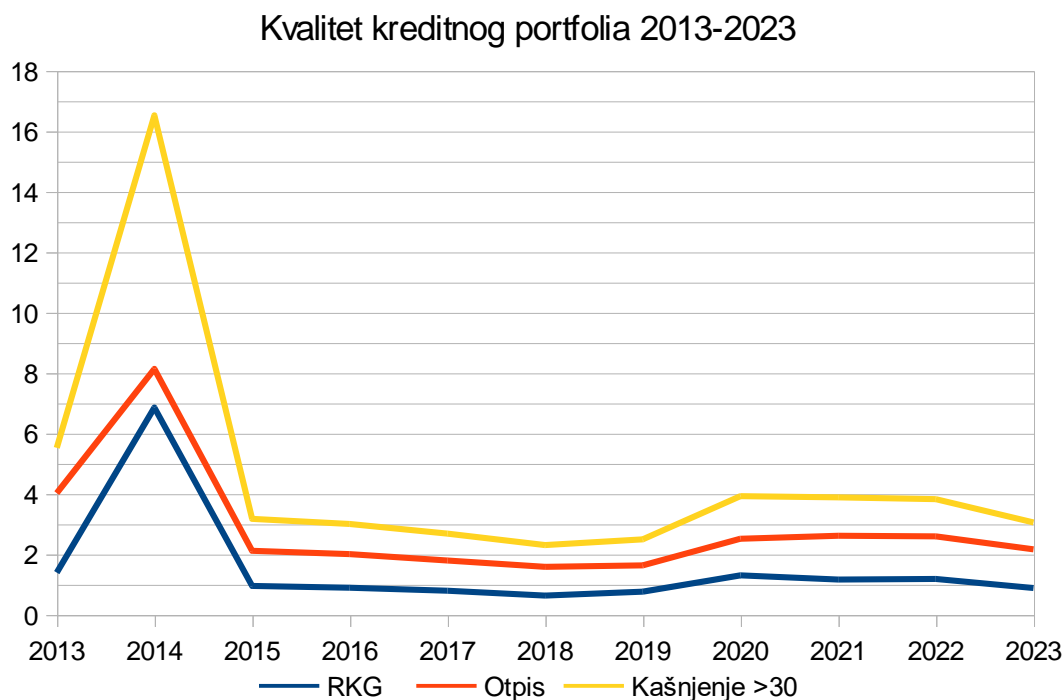
U pogledu kvalitete kreditnog portfolija sektor MKO-a sa sjedištem u FBiH je uspio održati kvalitet portfolija na nivou propisanih standarda. Naime, Agencija za bankarstvo FBiH je putem “Odluke o uslovima i ostalim standardima poslovanja i ograničenjima u mikrokreditnoj organizaciji” (“Službene novine FBiH”, br. 103/18) propisala standarde kvalitete portfolija u pogledu kašnjenja kredita preko 30 dana i procenta otpisa kredita. Za kašnjenja preko 30 dana propisani standard je 5% od ukupnog bruto portfolija, dok je standard za otpis kredita 3% na nivou godine.

Tabela 10. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u FBiH

Godina	Bruto portfolio	Rezerva za kreditne gubitke	Standard za otpis	Otpis (u %)	Standard za kašnjenje preko 30 dana	Preko 30 (u %)
2013	396268	1,39	< 3%	2,63	< 5%	1,50
2014	381306	6,85	< 3%	1,28	< 5%	8,39
2015	355371	0,95	< 3%	1,16	< 5%	1,06
2016	377872	0,89	< 3%	1,11	< 5%	1,00
2017	411154	0,79	< 3%	1,00	< 5%	0,89
2018	456920	0,63	< 3%	0,95	< 5%	0,72
2019	508301	0,76	< 3%	0,87	< 5%	0,86
2020	540890	1,30	< 3%	1,21	< 5%	1,41
2021	563365	1,16	< 3%	1,45	< 5%	1,27
2022	605622	1,18	< 3%	1,41	< 5%	1,23
2023	682638	0,88	< 3%	1,28	< 5%	0,89

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo FBiH (2013-2023)

Grafikon 4. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u FBiH

Izvor: Obrada autora, (2024)

Na grafikonu 2. možemo vidjeti da su pokazatelji kvaliteta portfolija mikrokreditnog sektora u FBiH prilično konstantni izuzev 2014. godine kada je zbog jedne MKO pogoršan kvalitet cjelokupnog sektora. U svojim izvještajima Agencija za bankarstvo FBiH je nakon otvaranja stečajnog postupka u navedenoj MKO u narednoj godini isključila podatke o kvalitetu portfolija te MKO-e.

4.2.3. Aktivnost portfolija MKO-a sa sjedištem u RS BiH

Kada su u pitanju MKO-e sa sjedištem u Republici Srpskoj, prema izvještajima Agencije za bankarstvo RS, zaključno sa 31.12.2023. godine u tom entitetu je poslovalo 15 MKO-a. Takođe, u posljednjih 7 godina zabilježen je rast portfolija od 155% što je prikazano u tabeli 3.;

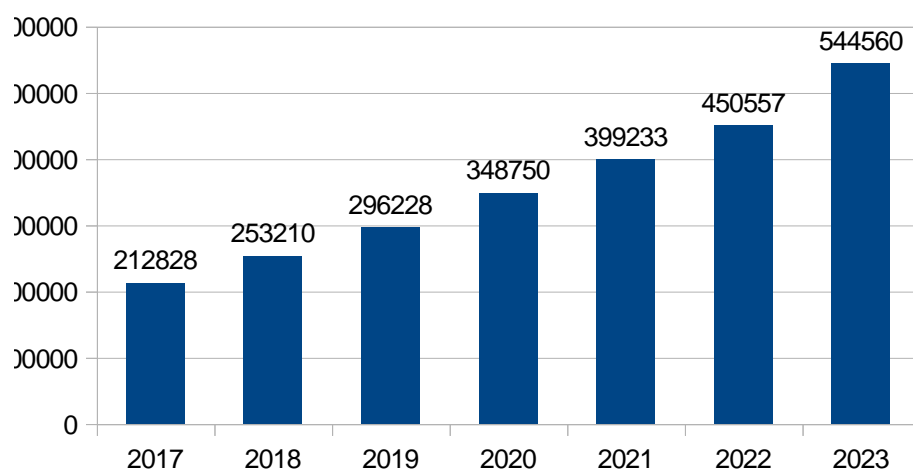
Tabela 11. Aktivnost kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS

Godina	Bruto portfolio (u milionima KM)	Rast portfolija u %
2017	212828	
2018	253210	18,97%
2019	296228	16,99%
2020	348750	17,73%

2021	399233	14,47%
2022	450557	12,85%
2023	544560	20,85%
UKUPAN RAST	331732	155,86%

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo RS (2017-2023)

Grafikon 5. Aktivnost kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS

Izvor: Obrada autora, (2024)

4.2.4. Kvalitet portfolija MKO-a sa sjedištem u RSBiH

Kada je u pitanju kvalitet portfolija možemo reći da je on posljednjih godina stabilan sa manjim tendencijama rasta 2020 godine što je urokovano pandemijom virusa COVID-19.

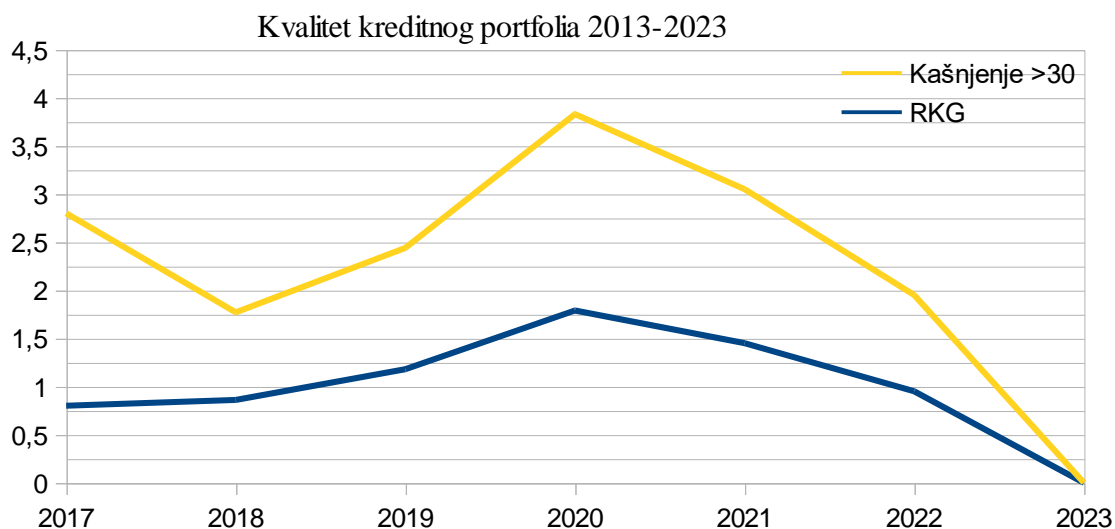
Tabela 12. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS

Godina	Bruto portfolio	Rezerva za kreditne gubitke (u %)	Kašnjenja preko 30 dana (u %)
2017	212828	0,8	2,00
2018	253210	0,86	0,91
2019	296228	1,18	1,26
2020	348750	1,79	2,04
2021	399233	1,45	1,60
2022	450557	0,95	1,00

2023	544560	0,93	1,01
------	--------	------	------

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo RS (2017-2023)

Grafikon 6. Kvalitet kreditnog portfolija MKO sa sjedištem u RS

Izvor: Obrada autora, (2024)

4.2.5. Zbirni pokazatelji za mikrokreditni sektor BiH

Dakle, ako posmatramo kompletan mikrokreditni sektor, možemo zaključiti da je posljednjih 7 godina zabilježen značajan rast bruto portfolija (96,67%) uz zadržavanje kvalitete portfolija daleko bolje od standarda koji su propisani od strane entitetskih agencija. Tako je 2023. godina završila sa ukunim portfolijem na nivou države od 1 milijardu i 227 miliona KM što je na nivou rekordnog iznosa sa kraja 2008. godine od 1,2 milijardi KM. (tabela 5)

Tabela 13. Bruto portfolio mikrokreditnog sektora BiH

Godina	Bruto portfolio (u milionima KM)	Rast portfolija u %
2017	623982	
2018	710130	13,80%
2019	804529	13,29%
2020	889640	10,58%
2021	962598	8,20%
2022	1.056179	9,72%

2023	1.227198	16,19%
UKUPAN RAST	603216	96,67%

Izvor: Publikacije Agencija za bankarstvo RS i FBiH (2017-2023)

Takođe, bitno je istaći da je rast bruto portfolija kod MKO sa sjedištem u Republici Srpskoj mnogo veći nego rast kod MKO s sjedištem u FBiH, kako u apsolutnom iznosu tako i u procentu rasta. Ukupna kašnjenja preko 30 dana iznosila su 5,5 miliona KM ili 1,01% od ukupnog portfolija dok su rezerve za kreditne gubitke iznosile 5,1 miliona KM ili 0,93 %.

Kada su u pitanju pojedinačne MKO-e, u nastavku dajemo pregled najznačajnijih MKO-a po visini bruto portfolija u BiH zaključno sa 30.09.2023. godine:

Tabela 14. Spisak najznačajnijih MKO-a u BiH

Redni broj	Naziv Mikrokreditne organizacije	Bruto portfolio (u milionima KM)	Sjedište
1	MKD "MIKROFIN" Banja Luka	376980	RS BiH
2	MKD "EKI" d.o.o. Sarajevo	153869	FBiH
3	PARTNER "MKF" Tuzla	142035	FBiH
4	MKF "MI-BOSPO" Tuzla	88331	FBiH
5	MKF "EKI" Sarajevo	76622	FBiH
6	MKF "MIKRA" Sarajevo	58788	FBiH
7	MKD FINCREDIT Banja Luka	54720	RS BiH
8	MKF "SUNRISE" Sarajevo	52738	FBiH
9	MKD "PARTNER" Tuzla	30100	FBiH
10	MKF "LIDER" Sarajevo	28189	FBiH

Izvor: Udruženje MKO-a u BiH, AMFI (2023)

**Stanje na dan 30.09.2023. godine*

Kao što se može vidjeti iz prethodne tabele, u Republici Srpskoj bruto portfolio jedne Mikrokreditne organizacije čini skoro 70% ukupnog bruto portfolija mikrokreditnog sektora tog entiteta.

4.3. Osnovni pokazatelji Bilansa stanja

Ukupna aktiva mikrokreditnog sektora sa 31.12.2023 godine iznosi 1 milijardu i 451 milion KM od čega se na mikrokreditni sektor Federacije BiH odnosi 827 miliona KM dok se na mikrokreditni sektor RS odnosi 624 miliona KM.

Brutoportfolio MKO-a u FBiH iznosi 682,638 miliona KM, dok je u RS 544,560 milona KM što u zbiru iznosi 1 milijardu i 227 miliona KM.

Tabela 15. Osnovni pokazatelji Bilansa stanja MKO u BiH

	AKTIVA (U milionima KM)	BRUTO PORTFOLIO (U milionima KM)	Obaveze po kreditima (U milionima KM)	Kapital
FBiH	827565	682638	384056	405462
RS BiH	624262	544560	387651	184480
UKUPNO	1.451827	1.227198	771707	589942

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo FBiH i RSBiH (2023)

Ono što je bitno istaći je da MKO u BiH sredstva koja plasiraju na tržište posuđuju uglavnom kod stranih investitora. Prema raspoloživim podacima entitetskih agencija za bankarstvo na dan 31.12.2023. godine, ukupna zaduženja Mikrokreditnih organizacija u BiH iznose 771 milion KM od čega 387,6 miliona KM ili 50,23% otpada na RS BiH a 384 miliona KM ili 49,76% otpada na FBiH. U Federaciji BiH najveći kreditori mikrokreditnog sektora su EFSE, Luksemburg – 23,2 miliona KM i KfW, Njemačka – 18,2 miliona KM. Najznačajniji kreditori mikrokreditnog sektora Republike Srpske su strane međunarodne finansijske institucije sa učešćem od 72% i domaće banke sa učešćem od 19%.

4.4. Osnovni pokazatelji Bilansa uspjeha

Ukupna neto dobit tj. višak/manjak prihoda nad rashodima mikrokreditnog sektora za 2023. godinu je iznosio 71 milion i 536 hiljada KM. Ono što je zanimljivo, od toga, neto dobit od 41.901 miliona KM ostvarile su MKO sa sjedištem u RS BiH dok su MKO sa sjedištem u FBiH ostvarile neto dobit od 29.635 miliona KM.

4.5. Kadrovski potencijal

Obzirom da znamo da je mikrokreditni sektor svoj vrhunac po aktivnosti portfolija dostigao 2008. godine važno je napomenuti da je tada u cijelom sektoru radilo 2.214 radnika i to 1.779 radnika u MKO iz FBiH i 435 radnika u MKO iz RSBiH. Mikrokreditni sektor u BiH danas zapošljava 2.231 radnika od čega je 1.449 uposlenih u Mikrokreditnim

organizacijama registrovanim na teritoriji Federacije BiH a 782 uposlenu u Mikrokreditnim organizacijama registrovanim na teritoriji Republike Srpske.

Važnost kreditnih službenika, njihove obučenosti za posao koji rade za Mikrokreditne organizacije je od iznimmog značaja. Prema istraživanju koje je uradio Saša Vujić, 2007, potvrđena je hipoteza da kvalitetni mikrokreditni službenici mogu značajno djelovati na unaprijeđenje pozitivne percepcije pri odlučivanju o korištenju mikrokredita te da sadašnji i potencijalni korisnici mikrokredita imaju veliko povjerenje i mikrokreditne službenike i rado prihvataju njihove prijedloge i sugestije prilikom uzimanja kredita, pokretanja i održavanja svog biznisa.

4.6. Struktura kreditnog portfolija

Kao što smo ranije rekli, ciljani klijenti Mikrokreditnih organizacija su klijenti koji nemaju pristup komercijalnim bankama ili im je taj pristup ograničen. Prema zvaničnim podacima entitetskih agencija veliki dio portfolija odnosi se na učešće kredita za poljoprivredu kao i kredita za energetska efikasnost i stambene potrebe. U nastavku tabela sa strukturom portfolija MKO-a u BiH;

Tabela 16. Struktura kreditnog portfolija MKO-a u BiH

Namjena mikrokredita	Iznos (u milionima KM)	Procenat od portfolija (%)	Iznos (u milionima KM)	Procenat od portfolija (%)	Iznos (u milionima KM)	Procenat od portfolija (%)
	MKO sa sjedištem u FBiH		MKO sa sjedištem u RSBiH		UKUPNO Mikrokreditni sektor BiH	
Uslužne djelatnosti	31861	4,71	85659	15,73	117520	9,63
Trgovina	8315	1,23	20972	3,85	29287	2,40
Poljoprivreda	187557	27,75	115303	21,17	302860	24,82
Proizvodnja	6038	0,89	13596	2,50	19634	1,61
Stambene potrebe (uključujući energetska efikasnost)	226840	33,56	18881	3,47	245721	20,13
Ostalo	215208	31,84	290149	53,28	505357	41,41
Ukupno	675819	100,00	544560	100,00	1.220379	100,00

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo FBiH i RSBiH (2023)

4.7. Pregled kamatnih stopa

Prema podacima Agencije za bankarstvo FBiH od 01.01.2023 do 31.12.2023. godine kod MKO sa sjedištem u FBiH, prosječna ponderisana NKS na ukupne mikrokredite je iznosila 19,09%, pri čemu je NKS na kratkoročne mikrokredite iznosila 20,85%, a na dugoročne 18,91%.

U Republici Srpskoj prema izvještaju entitetske Agencije za bankarstvo u periodu 01.01. - 31.12.2023. godine prosječna ponderisana nominalna kamatna stopa MKO sa sjedištem u Republici Srpskoj iznosila je 20,18% i to na kratkoročne kredite 30,12% a na dugoročne kredite 18,05%. Ako detaljno analiziramo kamatne stope, možemo zaključiti da NKS na kratkoročne kredite u Republici Srpskoj značajno odstupaju od kamatnih stopa na kratkoročne kredite koje koriste MKO registrovane u FBiH. Razlog tome je sve veća aktivnost MKO-a koje prodaju proizvode putem digitalnih platformi sa veoma visokim kamatnim stopama.

Tabela 17. Pregled nominalnih kamatnih stopa u 2023 godini

Ponderisana nominalna kamatna stopa (prosječna) % (NKS)	Kamatne stope MKO sa sjedištem u RSBiH	Kamatne stope MKO sa sjedištem u FBiH
NKS % na kratkoročne mikrokredite	30,12	20,85
NKS % na dugoročne mikrokredite	18,65	18,91
NKS % na ukupne mikrokredite	20,18	19,09

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo FBiH i RSBiH (2023)

Ako posmatramo kretanje kamatnih stopa u periodu od 2013 godine možemo primijetiti da su prosječne nominalne kamatne stope na ukupne kredite kod MKO-a sa područja FBiH prilično konstantne i da su se u periodu od 2013 do 2023 godine kretale u rasponu od 18,98% u 2022 godini do 20,49% u 2016 godini. S druge strane ako posmatramo kretanje Efektivne kamatne stope možemo primijetiti da je ona u blagom opadanju i da je na kraju 2023 godine dostigla najniži iznos u preteklih 11 godina.

Situacija kod MKO-a registrovanih na području RS BiH je nešto drugačija te se je iznos prosječne nominalne kamatne stope (ponderisane) u posljednje 4 godine značajno povećao i to sa 16,36% u 2016 godini na 20,18% u 2023 godini. Takođe, procentualni iznos Efektivne kamatne stope (EKS) je u posljednje godine iznad 30% što je kako smo ranije objasnili rezultat visokih kamatnih stopa koje pojedine MKO plasiraju u vidu pozajmica do 6 mjeseci a najčešće na 1 mjesec. Uglavnom su u pitanju MKO koje su svoje

poslovanje bazirali na manje pozajmice sa enormno visokim kamatnim stopama a koje plasiraju putem digitalnih i elektronskih kanala prodaje.

Treba napomenuti da su Nominalne kamatne stope MKO-a u FBiH i RSBiH veoma približne ali se pojavljuje razlika u efektivnim kamatnim stopama a prije svega zbog velikih provizija za isplatu koje uzimaju MKO sa sjedištem u Republici Srpskoj koje isplaćuju ranije pomenute pozajmice.

Pregled kamatnih stopa sa trendovima u posljednjih 11 godina prikazani su u tabeli broj 10. kao i grafikonu broj 5.

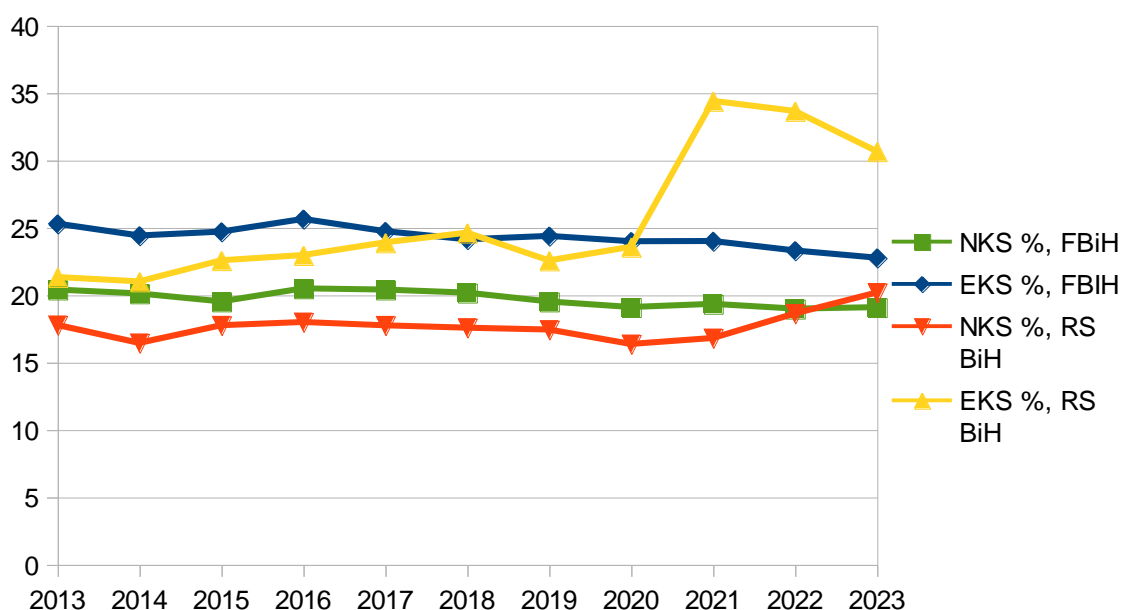
4.7.1. Pregled kretanja kamatnih stopa po godinama

Tabela 18. Pregled kretanja kamatnih stopa po godinama

Godina	Kamatne stope MKO sa sjedištem u FBiH		Kamatne stope MKO sa sjedištem u RS BiH	
	Prosječna (ponderisana) nominalna kamatna stopa na ukupne kredite (%)	Prosječna (ponderisana) efektivna kamatna stopa na ukupne kredite (%)	Prosječna (ponderisana) nominalna kamatna stopa na ukupne kredite (%)	Prosječna (ponderisana) efektivna kamatna stopa na ukupne kredite (%)
2013	20,40	25,29	17,77	21,33
2014	20,11	24,41	16,44	21,00
2015	19,52	24,70	17,75	22,57
2016	20,49	25,64	17,99	22,96
2017	20,40	24,73	17,74	23,90
2018	20,17	24,13	17,55	24,62
2019	19,51	24,38	17,43	22,56
2020	19,10	23,98	16,36	23,57
2021	19,34	24,00	16,80	34,40
2022	18,98	23,30	18,62	33,65
2023	19,09	22,76	20,18	30,66

Izvor: Publikacije Agencije za bankarstvo FBiH i RSBiH (2013-2023)

Grafikon 7. Pregled kretanja kamatnih stopa po godinama

Izvor: Obrada autora (2024)

5. KONCEPT I STRUKTURA ISTRAŽIVANJA

U istraživačkom dijelu rada ciljanu populaciju činili su klijenti mikrokreditnih organizacija u Bosni i Hercegovini sa različitih geografskih područja. Prilikom uzorkovanja korištena je metoda slučajnog uzorka. Takođe, u drugom dijelu istraživanja učestvovao je menadžment pojedinih mikrokreditnih organizacija. Osnovni izvor istraživačke građe za utvrđivanje stava ispitanika bili su anketni upitnici.

Svi dobijeni podaci su statistički obrađeni i tabelarno prikazani. Prije svega, sprovedena je preliminarna analiza podataka korištenjem odgovarajućih grafičkih prikaza kao i izradom zbirnih statistika. Nadalje, prilikom statističke obrade podataka korištena je deskriptivna statistika. Anketni upitnici su koncipirani na način da odgovore na istraživačka pitanja postavljena u samom radu:

1. Kakvo je trenutno stanje mikrokreditiranja u BiH?
2. Koje su glavne institucije koje se bave mikrokreditiranjem i kako se ono provodi?
3. Kako mikrokreditne institucije u BiH procjenjuju kreditnu sposobnost potencijalnih korisnika?
4. Koje su metode i kriteriji koji se koriste u procesu ocjene kreditne sposobnosti?

5. Da li klijenti mikrokreditnih organizacija imaju otežan pristup finansiranju putem komercijalnih banaka?
6. Da li su i u kojoj mjeri klijenti mikrokreditnih organizacija zadovoljni uslugama koje pružaju mikrokreditne organizacije?
7. Da li su sredstva koja su klijenti dobili putem kredita unaprijedila njihovu djelatnost ili olakšala njihove životne uslove?
8. Da li će klijenti koji su koristili sredstva mikrokreditnih organizacija i ubuduće biti klijenti mikrokreditnih organizacija ukoliko budu imali potrebu za kreditiranjem?

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

6.1. Rezultati istraživanja percepcije klijenata

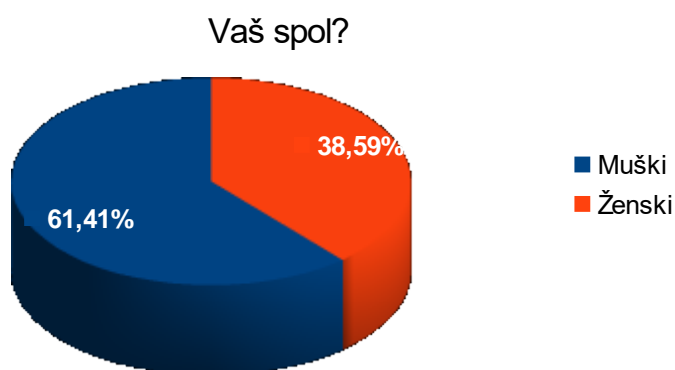
Kao što smo ranije naveli, u prvom dijelu istraživačkog rada izrađen je anketni upitnik namijenjen klijentima mikrokreditnih fondacija koji su koristili ili trenutno koriste kreditna sredstva od ovih finansijskih institucija. U anketi je učestvovalo 114 klijenata sa različitih geografskih područja koja obuhvataju: Bosansko-Podrinjski kanton Goražde, Unsko-Sanski kanton, Sarajevski kanton, područje Istočne Hercegovine, (Trebinje, Gacko, Bileća), područje Zvornika i gornje Drinske regije, te opštine Rogatica i Višegrad. Takođe, u uzorku su učestvovali klijenti 5 najvećih Mikrokreditnih organizacija u Bosni i Hercegovini; MKD Mikrofin, MKF Eki, MKF Partner, MKF Sunrise i MKF Mikra.

6.1.1. Demografske karakteristike ispitanika

6.1.1.1. Polna struktura ispitanika

U anketi je učestvovalo 70 muškaraca i 44 žene.

Grafikon 8. Polna struktura ispitanika

Izvor: Obrada autora (2024)

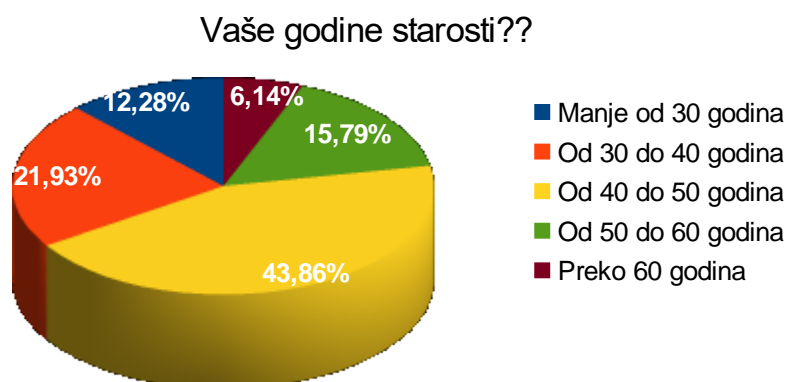
6.1.1.2. Dobna struktura ispitanika

Kada je u pitanju dobna struktura najveći udio ispitanika, njih 50 je bilo u grupi od 40-50 godina starosti a najmanji udio tj. samo 7 ispitanika je pripadao starosnoj dobi preko 60 godina. Postavljeno pitanje je glasilo:

Vaše godine starosti?

1. Manje od 30 godina.....14 odgovora
2. Od 30 do 40 godina.....25 odgovora
3. Od 40 do 50 godina.....50 odgovora
4. Od 50 do 60 godina.....18 odgovora
5. Preko 60 godina.....7 odgovora

Grafikon 9. Dobna struktura ispitanika

Izvor: Obrada autora (2024)

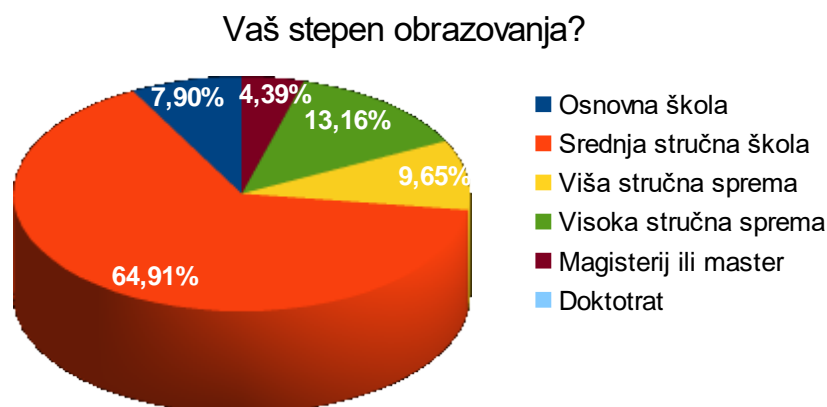
6.1.1.3. Stepen obrazovanja

Treće pitanje je imalo za cilj da odredi stepen obrazovanja anketiranih klijenata a rezultati su slijedeći:

Vaš stepen obrazovanja?

1. Osnovna škola.....9 odgovora
2. Srednja stručna sprema.....74 odgovora
3. Viša stručna sprema.....11 odgovora
4. Visoka stručna sprema.....15 odgovora
5. Magisterij ili master.....5 odgovora
6. Doktorat.....0 odgovora

Grafikon 10. Stepen obrazovanja ispitanika

Izvor: Obrada autora (2024)

6.1.1.4. Djelatnost

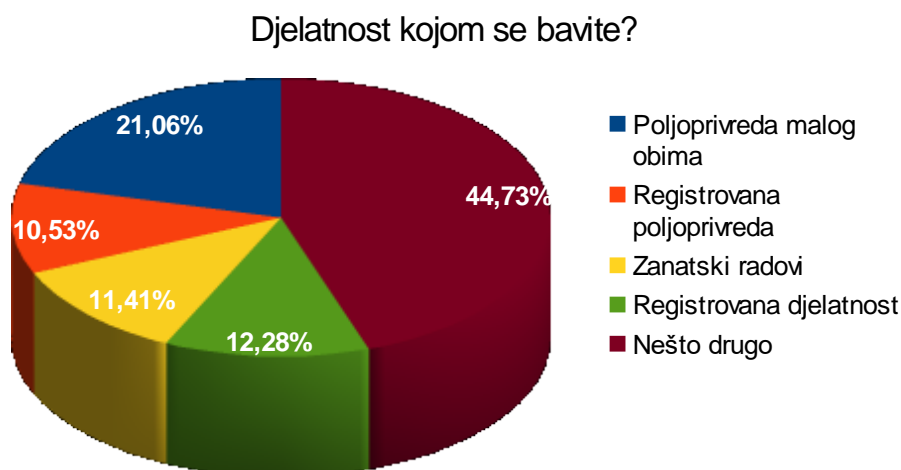
Obzirom na strukturu portfolija MKO-a, ispitanicima je postavljeno i pitanje kojom djelatnošću se bave gdje su pitanja svrstana u 5 kategorija a kategorija "nešto drugo" podrazumijevala je razne oblike djelatnosti koji nisu našli mjesto u prve četiri kategorije a najčešće se odnosi na klijente koji su zaposleni, penzioneri, primaoci invalidnina i druge oblike ostvarivanja novčanih primanja.

Djelatnost kojom se bavite?

1. Poljoprivreda malog obima.....24 odgovora
2. Registrovana poljoprivreda.....12 odgovora

3. Zanatski radovi.....13 odgovora
4. Registrovana djelatnost (obrt, doo,..)..14 odgovora
5. Nešto drugo.....51 odgovor

Grafikon 11. Djelatnost kojom se bave ispitanici

Izvor: Obrada autora (2024)

Posmatrajući odgovore na prethodno pitanje, možemo vidjeti da se od ukupno 114 ispitanika njih 63 bavi nekom samostalnom djelatnošću i to 36 ispitanika koji se bave poljoprivredom i 27 ispitanika koji se bave sitnim zanatskim radovima ili nekom registrovanom djelatnošću koja se odnosi na neku vrstu mikropoduzetništva. Dakle, 55,27% ispitanika su zapravo ciljani klijenti mikrokreditnih organizacija. Ako napravimo poređenje ovog istraživanja sa istraživanjem koje je provedeno u Tadžikistanu a koje je opisano u ovom radu možemo uvidjeti da se namjena kreditnih sredstava značajno razlikuje u ove 2 posmatrane skupine.

U našem istraživanju kao što smo već naveli 55,27% ispitanika je sredstva iskoristilo za određeni vid svoje djelatnosti (poljoprivreda, mikropoduzetništvo) dok je u ispitivanom uzorku u Tadžikistanu svega 20% klijenata koji su kreditna sredstva iskoristili za neki vid djelatnosti dok je 80% klijenata sredstva utrošilo u krajnju potrošnju (adaptacija nekretnine, vjenčanje, školovanje, zdravstvene usluge i sl.). Ne treba posebno napominjati da je cilj mikrokredita da pomogne neku djelatnost i da je primarna zadaća mikrokreditnih organizacija povećanje prihoda domaćinstva kroz rast biznisa i djelatnosti koju obavljaju.

6.1.2. Kreditna historija i kreditna sposobnost ispitanika

U daljem toku istraživanja nastojalo se utvrditi kreditno iskustvo anketiranih klijenata, njihova percepcija kreditiranja u MKO-a, njihove mogućnosti kreditiranja u komercijalnim bankama kao i zadovoljstvo uslugama koje pružaju MKO-e. Na samom kraju anketnog

upitnika željeli smo doznati da li će anketirani klijenti i dalje koristiti sredstva kredita Mikrokreditnih organizacija. Rezultati ovog dijela istraživanja prikazani su u nastavku.

6.1.2.1 Kreditna historija ispitanika u MKO

Korisnik ste mikrokredita u posljednjih:

1. do 5 godina.....53 odgovora
2. 5-10 godina.....24 odgovora
3. 10-15 godina.....19 odgovora
4. 15-20 godina.....12 odgovora
5. preko 20 godina.....6 odgovora

Grafikon 12. Iskustvo ispitanika u korištenju mikrokredita

Izvor: Obrada autora (2024)

Kada je u pitanju kreditna historija ispitanika, čak 46,49% ispitanika je korisnik kredita u posljednjih 5 godina dok je među ispitanicima najmanji broj onih koji kredite u MKO-a koriste preko 20 godina, svega njih 6. Takođe svega 12 ispitanika koristi kredite ove vrste već 15-20 godina. Jedan od zaključaka koji se nameće je da klijenti koji svoju djelatnost finansiraju putem kredita mikrokreditnih organizacija vremenom razviju svoju djelatnost i postanu bankarski klijenti gdje imaju mogućnost dobiti veći iznos kredita kao i druge pogodnosti koje nude komercijalne banke kao što su revolving krediti, kreditne kartice i sl.

6.1.2.2. Mogućnost korištenja kredita u komercijalnim bankama

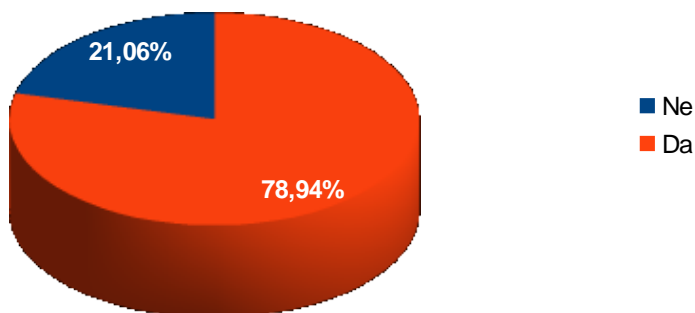
Da li imate mogućnost podizanja kredita u komercijalnim bankama?

1. Ne.....24 odgovora

2. Da.....90 odgovora

Grafikon 13. Mogućnost finansiranja ispitanika u komercijalnim bankama

Da li imate mogućnost podizanja kredita u komercijalnim bankama?

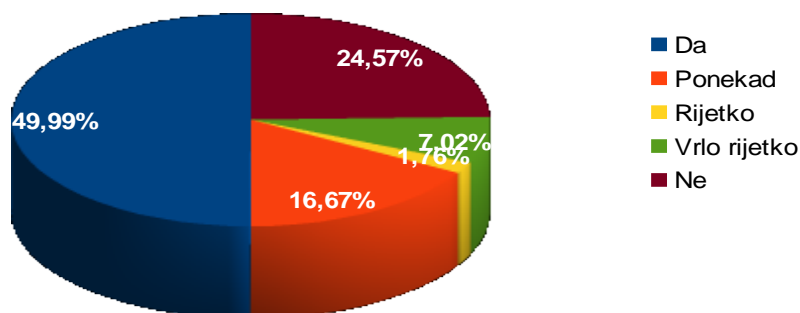
Izvor: Obrada autora (2024)

Ukoliko imate mogućnost podizanja kredita u bankama, da li koristite njihove usluge?

1. Da.....57 odgovora
2. Ponekad.....19 odgovora
3. Rijetko.....2 odgovora
4. Vrlo rijetko.....8 odgovora
5. Ne.....28 odgovora

Grafikon 13a. Mogućnost finansiranja ispitanika u komercijalnim bankama

Ukoliko imate mogućnost podizanja kredita u bankama, da li koristite njihove usluge?

Izvor: Obrada autora (2024)

Na osnovu rezultata prethodna 2 pitanja možemo zaključiti da od 90 ispitanika koji imaju pristup kreditiranju putem komercijalnih banaka njih 57 koristi usluge banaka konstantno a njih 21 ponekad. Značajan procenat ispitanika (njih 21,06%) nema uopšte pristup komercijalnim bankama i jedini vid finansiranja za ovu grupu klijenata su mikrokreditne

organizacije. Takođe, treba naglasiti da od 90 klijenata koji imaju pristup kreditiranju u bankama svi koriste kredite i u mikrokreditnim organizacijama.

6.1.3. Utvrđivanje stava klijenata prema kvalitetu usluga koje pružaju MKO-e

U tabeli 6 dat je opšti stav ispitivanih klijenata prema kvalitetu usluga koje pružaju mikrokreditne organizacije u Bosni i Hercegovini, na bazi ponuđenih iskaza i ocjenjivanjem Likertovom skalom od 1 do 5. Ocjena 1 značila je da se klijent u potpunosti ne slaže sa ponuđenim stavom, dok je ocjena 5 značila suprotno, potpuno slaganje sa iznešenim stavom. Ocjene 2, 3 i 4 služile su za ocjenjivanje ponuđenih stavova koji su bili između ovih dviju krajnosti.

Tabela 19. Opšti stav klijenata prema kvalitetu usluga koje pružaju MKO-e

Stav	% zastupljenost ocjena					n	Prosječna ocjena
	1	2	3	4	5		
Procedure za dobivanje mikrokredita su jednostavne	10,53	7,02	9,65	21,06	51,76	114	3,97
Procedure za dobivanje kredita u mikrokreditnim organizacijama su jednostavnije nego u bankama	12,28	7,02	3,51	23,69	53,51	114	4,00
Mikrokrediti su mi pomogli da unaprijedim svoju poslovnu djelatnost	9,65	3,51	25,44	32,46	28,95	114	3,68
Zadovoljan sam uslugom koju dobivam od kreditnih službenika u Mikrokreditnim organizacijama	10,53	3,51	7,02	18,43	60,53	114	4,15
Zadovoljan sam kamatnom stopom koju nude mikrokreditne organizacije	14,92	15,79	35,09	30,71	3,51	114	2,93
Mikrokreditne organizacije su jedini način na koji mogu finansirati potrebe svog domaćinstva i svoje djelatnosti	22,8	30,71	22,81	15,79	13,16	114	2,77
U narednom periodu ću koristiti usluge mikrokreditnih organizacija	9,09	2,27	31,82	29,54	27,28	114	3,64

Izvor: Obrada autora (2024)

Napomena: Ocjene od 1 – u potpunosti se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 - nemam stav (niti se slažem niti se ne slažem), 4 – slažem se, do 5 – u potpunosti se slažem.

Pregledom tabele 6. vidi se da su svi ponuđeni stavovi postavljeni tako da omogućuju dobijanje nedvosmislene slike o percepciji klijenata prema uslugama koje pružaju mikrokreditne organizacije. Prva dva stava “Procedure za dobivanje mikrokredita su jednostavne” i “Procedure za dobivanje kredita u mikrokreditnim organizacijama su jednostavnije nego u bankama” direktno su davali odgovor o zadovoljstvu klijenata

prilikom dobivanja kredita uključujući čekanje na kredit, količinu dokumentacije koju moraju dostaviti i sl. Na osnovu dobivenih odgovora možemo zaključiti da se klijenti slažu sa ponuđenim konstatacijama što govori visoka prosječna ocjena kod odgovora od 3,97 odnosno 4,00. Takođe, više od polovine ispitanika (53,51%) se u potpunosti složilo sa ovom konstatacijom.

Ako sada uporedimo rezultate iz prethodna dva pitanja koji su pokazali da od 90 klijenata koji imaju pristup kreditiranju u bankama svi koriste kredite i u mikrokreditnim organizacijama sa odgovorima koje su ispitanici dali na pitanja o jednostavnosti procedura možemo reći da je pristupačnost i jednostavnost prilikom dobijanja kredita jedan od osnovnih razloga za zaduživanje u mikrokreditnim organizacijama. Ovome idu u prilog i ocjene ispitanika na konstataciju “Zadovoljan sam uslugom koju dobivam od kreditnih službenika u Mikrokreditnim organizacijama” sa prosječnom ocjenom od 4,15 gdje je čak 78,96% ispitanika ocijenilo konstataciju ocjenama 4 (slažem se) i 5 (u potpunosti se slažem).

Na konstataciju “Mikrokrediti su mi pomogli da unaprijedim svoju poslovnu djelatnost” tek 11 ispitanika (9,65%) je dalo odgovor “u potpunosti se ne slažem”, 25,44% ispitanika nije imalo stav (pretpostavljamo da su to ispitanici koji su sredstva iskoristili za krajnju potrošnju i zapravo ne obavljaju neku vrstu djelatnosti), dok je 61,41% ispitanika dalo ocjenu 4 i 5 (slažem se i u potpunosti se slažem).

Ono što je važan podatak za ovaj rad je da 30,71% klijenata nisu zadovoljni kamatnim stopama koje nude MKO-e a svega 3,51% klijenata se u potpunosti složilo sa konstatacijom da MKO-e nude povoljne kamatne stope (najmanji broj ocjena sa 5 od svih ponuđenih konstatacija). Četrdeset ispitanika ili 35,09%, nisu imali jasan stav o zadovoljstvu sa cijenom pozajmljenih sredstava. Poređenja radi, u sličnom istraživanju provedenom u Etiopiji koje smo prikazali u ovom radu 26,67% klijenata nije bilo zadovoljno kamatnom stopom po kojoj su posudili sredstva dok 18,33% nije imalo stav po ovom pitanju. Takođe, u drugom sličnom istraživanju koje smo prikazali a odnosi se na klijente MFI-a u Tadžikistanu, čak 41,64% klijenata je smatralo da je kamatna stopa previsoka.

Na konstataciju “Mikrokreditne organizacije su jedini način na koji mogu finansirati potrebe svog domaćinstva i svoje djelatnosti” 28,95% ispitanika je dalo ocjene 4 ili 5 što predstavlja značajan broj klijenata u uzorku koji nemaju pristup komercijalnim bankama.

Ono što je bitan pokazatelj za naredni period poslovanja MKO-a je da svega 11,36% ispitanika nema namjeru u budućem periodu koristiti sredstva od ovih finansijskih institucija. Trećina ispitanika (31,82%) nije imalo jasan stav po ovom pitanju dok se 56,82% ispitanika složilo (ocjene 4 i 5) da će i u narednom periodu koristiti kredite mikrokreditnih organizacija.

6.2. Rezultati istraživanja provedenog sa menadžmentom MKO-a

U svrhu dobivanja podataka izrađen je anketni upitnik kojim su se nastojale istražiti metode na osnovu kojih mikrokreditne institucije u BiH procjenjuju kreditnu sposobnost potencijalnih korisnika kao i kriterije koji se koriste kod ocjene kreditne sposobnosti. Za potrebe ovog istraživanja anketni upitnik je popunjen sa zaposlenicima 8 mikrokreditnih organizacija koje posluju u BiH, i to:

- Mikrokreditno Društvo "Mikrofin"
- Mikrokreditna Fondacija "Eki"
- Mikrokreditna Fondacija "Partner"
- Mikrokreditna Fondacija "Aldi"
- Mikrokreditno Društvo "Credis"
- Mikrokreditna Fondacija "MI-Bospo"
- Mikrokreditna Fondacija "Mikra"
- Mikrokreditna Fondacija "Sunrise"

6.2.1. Demografske karakteristike ispitanika

6.2.1.1. Polna struktura ispitanika

Kada je u pitanju polna struktura ispitanika, u anketi su učestvovala 4 muška i 4 ženska ispitanika.

6.2.1.2. Dobna struktura ispitanika

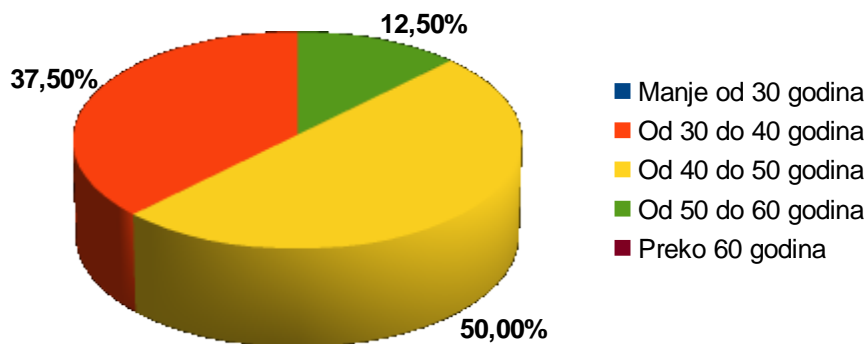
U pogledu dobne strukture postavljeno je pitanje:

Vaše godine starosti?

1. Manje od 30 godina.....0 odgovora
2. Od 30 do 40 godina.....3 odgovora
3. Od 40 do 50 godina.....4 odgovora
4. Od 50 do 60 godina.....1 odgovor

5. Preko 60 godina.....0 odgovora

Grafikon 14. Dobna struktura ispitanika

Izvor: Obrada autora (2024)

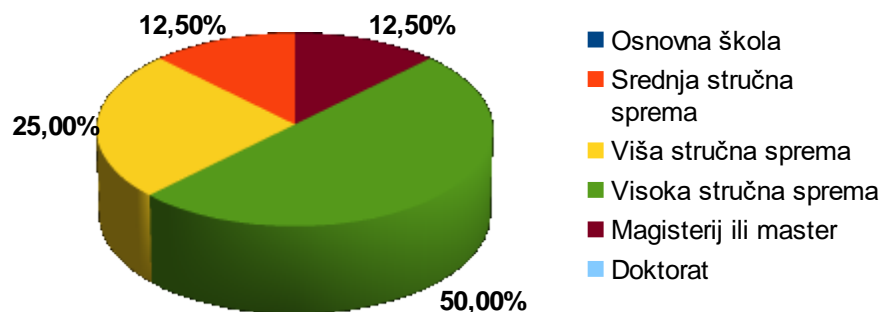
6.2.1.3. Stepen obrazovanja ispitanika

U pogledu stepena obrazovanja ispitanika postavljeno je pitanje:

Vaš stepen obrazovanja?

1. Osnovna škola.....0 odgovora
2. Srednja stručna sprema.....1 odgovor
3. Viša stručna sprema.....2 odgovora
4. Visoka stručna sprema.....4 odgovora
5. Magisterij ili master.....1 odgovor
6. Doktorat.....0 odgovora

Grafikon 15. Stepen obrazovanja ispitanika

Izvor: Obrada autora (2024)

Kako se vidi iz odgovora na pitanje o stepenu obrazovanja, većina ispitanika ima stečeno obrazovanje visoke stručne spreme i magisterija (njih 5 od ukupno osam ispitanika).

6.2.2. Način procjene kreditne sposobnosti

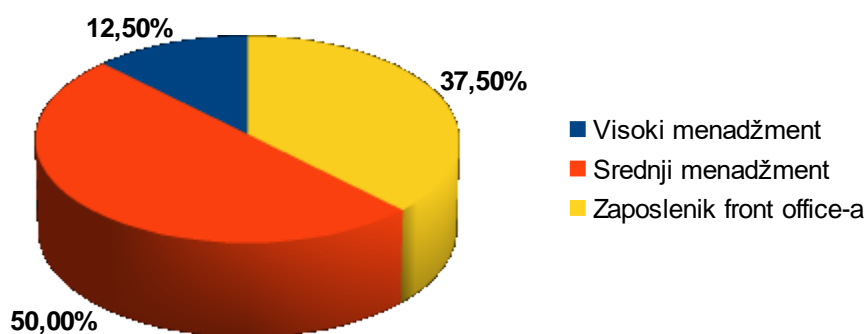
6.2.2.1. Radno mjesto ispitanika

Prilikom anketiranja zaposlenih u MKO-a nastojao se dobiti što veći broj ispitanika koji obavljaju rukovodeće pozicije. Prema tome, postavljeno je slijedeće pitanje:

Pozicija koju obavljate?

1. Visoki menadžment.....1 odgovor
2. Srednji menadžment.....4 odgovora
3. Zaposlenik front office-a.....3 odgovora

Grafikon 16. Pozicija koju ispitanici obavljaju u svojim firmama

Izvor: Obrada autora (2024)

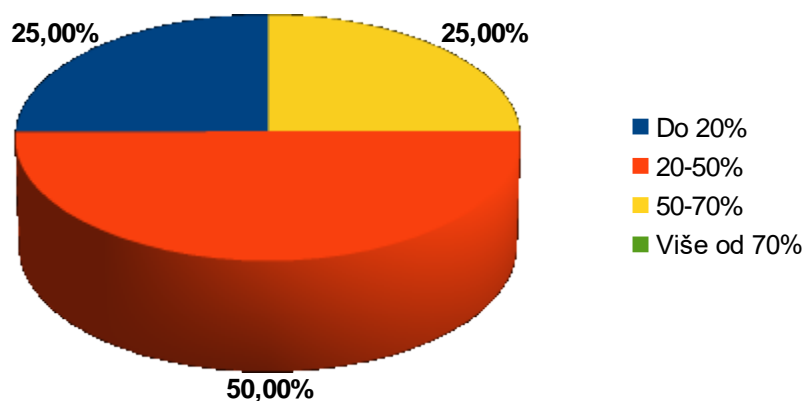
6.2.2.2. Struktura kreditnog portfolija

Da bi dobili informaciju ko su to klijenti MKO-a postavljeno je pitanje:

U strukturi kreditnog portfolija, krediti za djelatnost (poljoprivreda i mikropoduzetništvo) imaju udio od:

1. do 20%.....2 odgovora
2. 20-50%.....4 odgovora
3. 50-70%.....2 odgovora
4. Više od 70%.....0 odgovora

Grafikon 17. Struktura portfolija

Izvor: Obrada autora (2024)

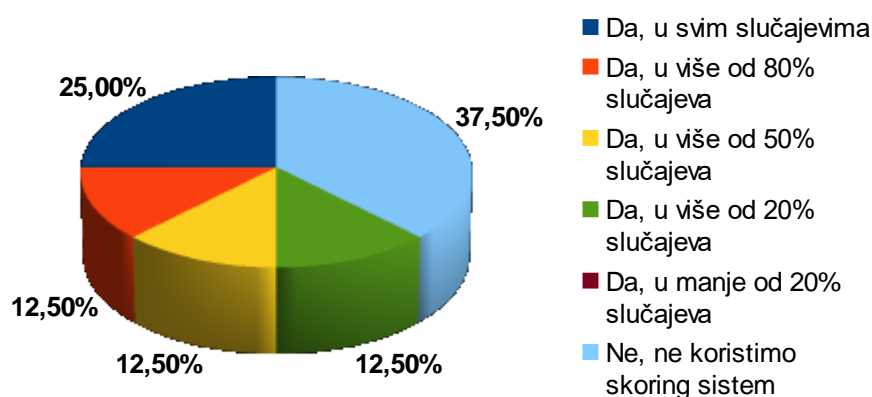
Obzirom na istraživačka pitanja, koncepciju samog rada kao i misiju i viziju mikrokreditnog sektora u našoj državi postavljeno je pitanje o učešću kredita za djelatnosti poljoprivrede i mikropoduzetništva u portfoliju. Čak polovina ispitanika se izjasnila da u strukturi portfolija krediti za djelatnost čine 20-50% ukupnog portfolija dok se 25% ispitanika (2) izjasnilo da je to učešće u iznosu od 50-70% od ukupnog portfolija.

6.2.2.3. Korištenje scoring sistema

Prilikom odobravanja kredita klijentima koristite kreditni scoring sistem?

1. Da, u svim slučajevima.....2 odgovora
2. Da, u više od 80% slučajeva.....1 odgovor
3. Da, u više od 50% slučajeva.....1 odgovor
4. Da, u više od 20% slučajeva.....1 odgovor
5. Da, u manje od 20% slučajeva.....0 odgovora
6. Ne, ne koristimo scoring sistem.....3 odgovora

Grafikon 18. Korištenje scoring sistema kod odobravanja kredita

Izvor: Obrada autora (2024)

Po pitanju korištenja kreditnog scoring sistema kod odobravanja kredita situacija je dosta raznolika. Trebamo reći da je kreditni scoring sistem prije svega statistička metoda tj. proces pri kojem se na osnovu kvantitativnih pokazatelja dolazi do brojeva koji pokazuju koliki je kreditni rizik predloženog kredita. Ono što je zanimljivo, tri mikrokreditne organizacije uopšte ne koriste scoring sistem dok samo dvije organizacije koriste ovaj sistem pri odobravanju u svim slučajevima. Ostale MKO-e djelimično koriste ovaj alat prilikom odobravanja kredita. Naravno, scoring sistem treba shvatiti kao pomoć pri

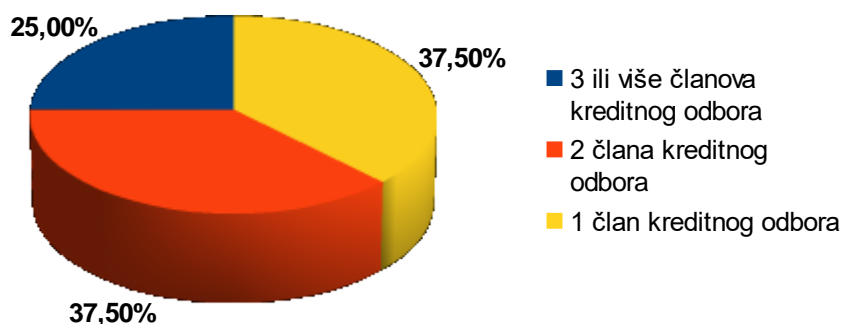
donošenju odluke a nikako se u potpunosti oslonuti na rezultate koji se dobiju obradom podataka.

6.2.2.4. Proces odobravanja kredita na kreditnom odboru

Prilikom odobravanja kredita u procesu odobravanja uglavnom učestvuju:

1. 3 ili više članova kreditnog odbora.....2 odgovora
2. 2 člana kreditnog odbora.....3 odgovora
3. 1 član kreditnog odbora.....3 odgovora

Grafikon 19. Proces odobravanja kredita na kreditnom odboru

Izvor: Obrada autora (2024)

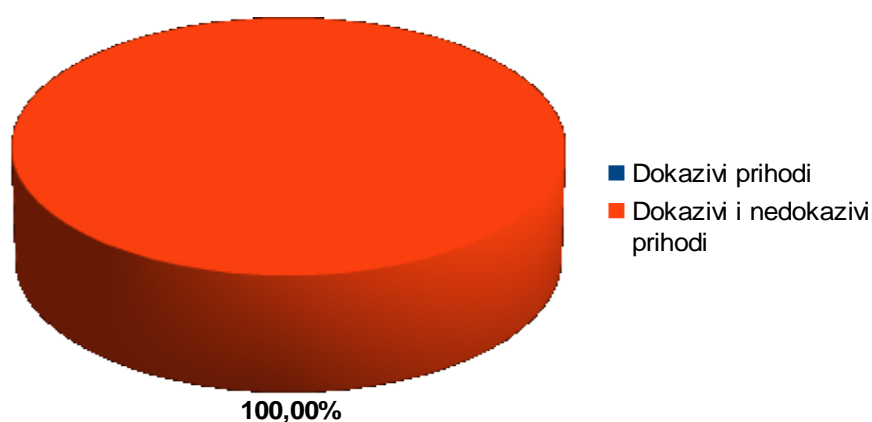
Kada je u pitanju učešće u odobravanju kredita, kod pet mikrokreditnih organizacija učestvuju 2 ili više članova kreditnog odbora dok kod 3 organizacije u odobravanju kredita pored predlagača odluke o odobravanju učestvuje samo 1 član odbora. Ove podatke takođe možemo povezati i sa korištenjem scoring sistema koje smo razmatrali u prethodnom pitanju pa je za pretpostaviti da u organizacijama koje koriste scoring sistem u punom kapacitetu o odobravanju kredita odlučuje i manji broj članova kreditnog odbora.

6.2.2.5. Ocjena kreditne sposobnosti

U procesu ocjene kreditne sposobnosti fizičkih lica u obzir se uzimaju:

1. Dokazivi prihodi podnosioca zahtjeva.....0 odgovora
2. Dokazivi i nedokazivi (prihodi po osnovu poljoprivrede i sitnih zanatskih radova) prihodi podnosioca zahtjeva.....8 odgovora

Grafikon 20. Ocjena kreditne sposobnosti

Izvor: Obrada autora (2024)

Kao što se i dalo pretpostaviti, kod odobravanja kredita fizičkim licima sve mikrokreditne organizacije koje su učestvovala u ispitivanju, u obzir uzimaju i nedokazive prihode podnosioca zahtjeva po osnovu poljoprivrede i sitnih zanatskih radova što je i glavna konkurentska prednost MKO-a na tržištu.

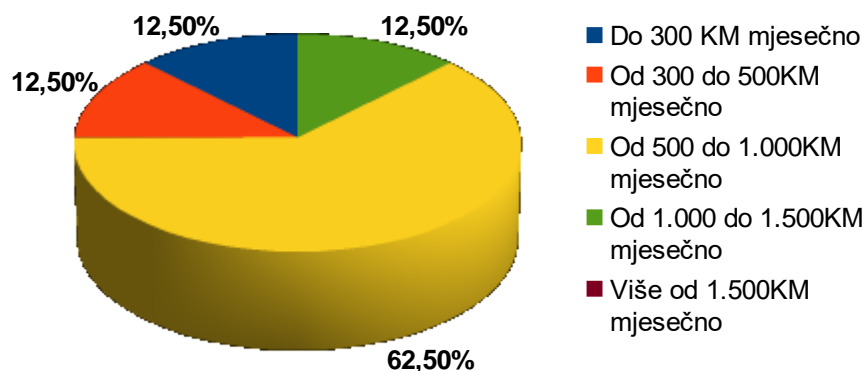
6.2.2.6. Procjena nedokazivih prihoda

Ukoliko u procjeni kreditne sposobnosti fizičkih lica koristite i nedokazive prihode tj.

prihode iz poljoprivrede i sitnih zanatskih radova oni mogu biti:

1. do 300 KM mjesečno.....1 odgovor
2. od 300 – 500 KM mjesečno.....1 odgovor
3. od 500 – 1.000 KM mjesečno.....5 odgovora
4. od 1.000 - 1.500 KM mjesečno.....1 odgovor
5. Više od 1.500 KM mjesečno.....0 odgovora

Grafikon 21. Procjena nedokazivih prihoda

Izvor: Obrada autora (2024)

Dakle, ono što smo zasigurno utvrdili je da se nedokazivi prihodi iz sitnih zanatskih radova i sitne poljoprivrede (djelatnosti koje nisu registrovane kod nadležnih organa) uzimaju u obzir prilikom odobravanja kredita u svim MKO-a koje su učestvovala u ispitivanju. Na pitanje koliki ti nedokazivi prihodi mogu biti, većina ispitanika (62,50%) je odgovorila da su ti prihodi od 500 do 1.000KM.

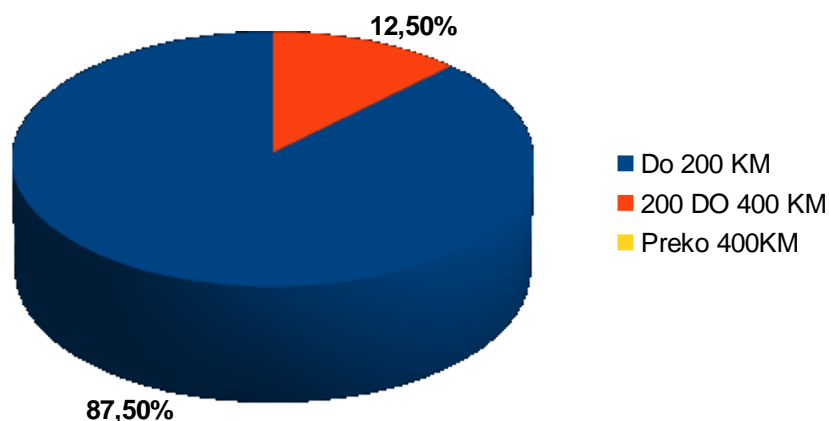
Treba napomenuti da se ovakve vrste prihoda po uputama entitetskih agencija moraju ponderisati sa maksimalno 60% od prihoda koje je klijent prijavio na zahtjevu za kredit kao i da ti iznosi trebaju biti ekonomski razumni i realni. Takođe, odgovori koje su ispitanici ponudili na ovo pitanje nedvosmisleno pokazuju da su MKO-e napravile nešto konzervativniji pristup procjeni nedokazivih primanja koja su u ranijim godinama (2008, 2009, 2010...) bila neograničena što je jednim dijelom uzrokovalo odobravanjem mnogo većih zajmova nego što su klijenti realno mogli da servisiraju. Upravo ova činjenica je jedan od uzroka rekordnog povećanja portfolija mikrokredita tokom 2008. godine kao i lošijeg kvaliteta portfolija u narednim godinama.

6.2.2.7. Procjena troškova domaćinstva

Kod procjene troškova klijenta fizičkog lica, osim anuiteta koji su vidljivi na Centralnom registru kredita, u troškove ubrajate i fiksne troškove domaćinstva koji po članu iznose:

1. Do 200 KM.....7 odgovora
2. 200-400 KM.....1 odgovor
3. Preko 400 KM.....0 odgovora

Grafikon 22. Procjena troškova domaćinstva

Izvor: Obrada autora (2024)

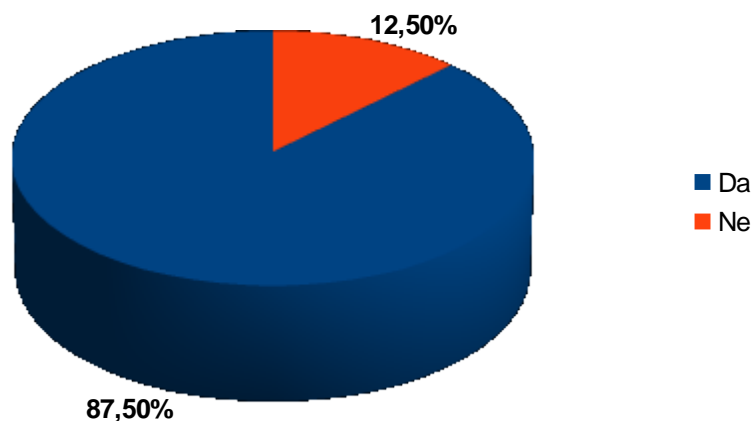
Od osam ispitanika čak njih sedam je izjavilo da troškove domaćinstva računaju do 200KM po članu zajedničkog domaćinstva. Treba napomenuti da su nadležne Agencije za bankarstvo obavezale MKO-a da propišu iznose prosječnih troškova domaćinstva ali da iste nisu uslovljene sa određenim iznosima već da je to interna procedura svake MKO pojedinačno.

6.2.2.8. Stepen kreditne zaduženosti

Prilikom procjene odnosa zaduženosti i prihoda klijenta fizičkog lica imate propisan stepen maksimalne kreditne zaduženosti?

1. Da.....7 odgovora
2. Ne.....1 odgovor

Grafikon 23. Stepen kreditne zaduženosti

Izvor: Obrada autora (2024)

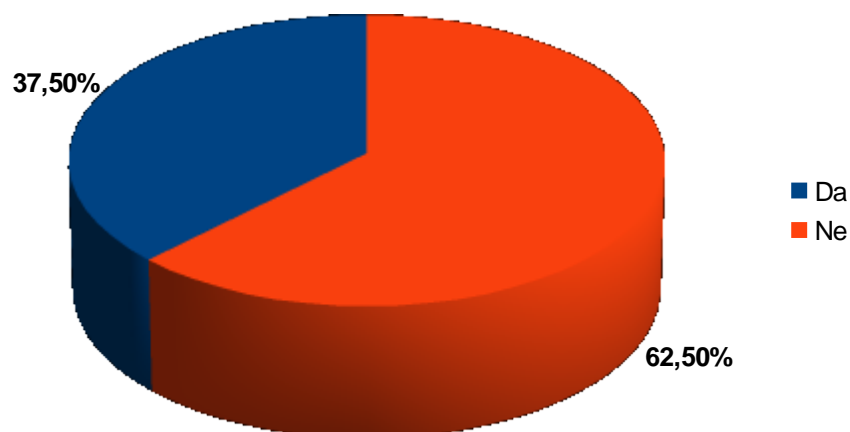
Kao i prethodne dvije stavke (procjena troškova domaćinstva i procjena nedokazivih prihoda) i stepen kreditne zaduženosti je obaveza koju treba da svojim internim aktima propiše svaka MKO-a pojedinačno. Samo 1 MKO-a od 8 koje su učestvovala u anketi nema propisan stepen kreditne zaduženosti.

6.2.2.9. Zakonska ograničenja zaduživanja na novčanim primanjima

Članom 138. Zakona o izvršnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br 59/03) i Federacije BiH (Službene novine FBiH, br 32/03) propisana su ograničenja izvršenja na plati, naknadama plata i drugih ličnih primanja. U RS i FBiH ograničenja su: primanja do 1.000KM izvršenje može ići do $\frac{1}{2}$, a na iznose preko 1.000KM do $\frac{2}{3}$. U skladu sa tim, da li se može odobriti kredit fizičkom licu čija su zaduženja veća od zakonom propisanih, kako je gore navedeno?

1. Da.....3 odgovora
2. Ne.....5 odgovora

Grafikon 24. Zakonska ograničenja zaduživanja na novčanim primanjima

Izvor: Obrada autora (2024)

Na ovo pitanje anketirani učesnici su kao što se može vidjeti dali različite odgovore što se može pravdati činjenicom da neke od MKO-a u redovna primanja ubrajaju i iznose nedokazivih prihoda koje klijenti prijavljuju na zahtjevima za kredit a neke MKO-e ne ubrajaju.

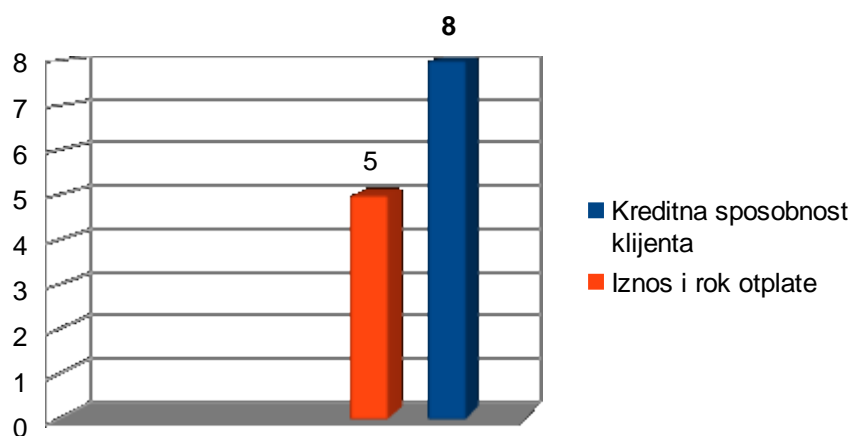
6.2.2.10. Obezbjedenje isplaćenih kredita

Kreditni su obezbijeđeni sudužništvom (ili jemstvom) u zavisnosti od:

(Zaokružiti jedan ili više odgovora)

1. Iznosa kredita.....0 odgovora
2. Roka otplate kredita.....0 odgovora
3. Iznosa i roka otplate kredita5 odgovora
4. Kreditne sposobnosti klijenta.....8 odgovora

Grafikon 25. Obezbjedenje kredita

Izvor: Obrada autora (2024)

Kada je u pitanju obezbjeđenje kredita većina ispitanika su odgovorili da kredite obezbjeđuju sudužništvom ili jemstvom u zavisnosti od iznosa i roka otplate. Obzirom da su ispitanici mogli da izaberu više tačnih odgovora, svi su kao odgovor naveli da kvalitet obezbjeđenja kredita ponajviše zavisi od kreditne sposobnosti glavnog dužnika.

7. ZAKLJUČAK

Mikrokreditiranje u svijetu je u posljednjih 30 godina za veliki dio svjetske populacije postalo jedini način kreditiranja a to se posebno odnosi na zemlje u razvoju, siromašne zemlje kao i zemlje koje prolaze neki oblik tranzicijskog perioda. Prema brojnim istraživanjima provedenim u svijetu mikrokrediti imaju jak uticaj na smanjenje siromaštva kao i na osnaživanje žena i razvoj poduzetništva. U istraživanjima koja smo detaljnije obradili u ovom radu a odnose se na mikrokreditni sektor u Etiopiji i Tadžikistanu, autori su uspjeli dokazati da mikrokrediti imaju povoljan uticaj na smanjenje siromaštva i razvoj poduzetništva. Takođe, istraživanja u ovim zemljama su pokazala da u cjelokupnom sistemu mikrokreditiranja postoji i niz manjkavosti. Najveći nedostatak ovakve vrste

finansiranja jesu previsoke kamatne stope i nezadovoljstvo klijenata takvim stopama što je u ostalom pokazalo i naše istraživanje putem anketnog upitnika. Jedan od zaključaka svih sumiranih istraživanja jeste da je tehnička pomoć u vidu edukacije o upravljanju biznisom, finansijskom osposobljenošću i sl. koju nude MKO-e poslije odobravanja kredita na veoma niskom nivou.

Kada je u pitanju mikrokreditni sektor zemalja u okruženju, pored Bosne i Hercegovine značajan napredak je postignut u Albaniji gdje je ovakav način finansiranja jako razvijen dok ostale zemlje okruženja imaju slabo ili nikako razvijen sektor mikrokreditiranja putem MFI-a.

Mikrokreditni sektor u Bosni i Hercegovini je od svog osnivanja 1996. godine, ostvarivao konstantan napredak u pogledu zakonske regulative, uređenosti sektora, stručne osposobljenosti kadrova te usluge koju pružaju klijentima. U pogledu aktivnosti portfolija najveći iznos portfolija sektor je dostigao 2008. godine kada je ukupni bruto portfolio iznosio 1,2 milijarde KM. Dolaskom svjetske globalne krize 2008, 2009 i 2010 godine dolazi do pogoršanja kvalitete portfolija, velikog procenta otpisanih kredita kao i otežanog zaduživanja za potrebe finansiranja portfolija kod inostranih kreditora što dovodi do naglog smanjenja kreditne aktivnosti. Pad portfolija prisutan je sve do 2015. godine od kada se sektor počinje oporavljati i povećavati kreditnu aktivnost. Treba naglasiti da su mikrokreditne organizacije u ovom periodu veliki dio svojih aktivnosti preusmjerili na naplatu otpisanih kredita (krediti sa kašnjenjem u otplati preko 180 dana) što im je obezbijedilo vanredne prihode koji su pozitivno uticali na krajnji finansijski rezultat. Povećanje portfolija uz održavanje stabilnog kvaliteta portfolija koje je nastavljeno u godinama koje su slijedile zadržalo se i tokom 2023. godine što je rezultiralo dostizanjem rekordnih vrijednosti portfolija iz 2008. godine te sektor 2023. godinu završava sa ukupnim bruto portfolijem u iznosu 1 milijardu i 227 miliona KM. Dosta veći rast i napredak tokom posljednjih 7-8 godina ostvarile su MKO-e sa sjedištem u Republici Srpskoj.

U Bosni i Hercegovini trenutno posluje 28 mikrokreditnih organizacija što je na populaciju od cca 3,5 miliona stanovnika veliki broj te je preporuka da se pristupi spajanju manjih MKO-a kako bi se očuvao kapital, radna mjesta te stabilnost sektora. U poglavlju 4. ovoga rada opisana je prosječna kamatna stopa po kojoj MKO plasiraju svoja sredstva na tržište. Možemo vidjeti da su kamate na kratkoročne kredite a posebno kod MKO koje imaju sjedište na području Republike Srpske jako visoke što je posljedica otvaranja velikog broja manjih MKO-a koje daju prednost digitalnim načinima finansiranja i nude tzv. brze pozajmice po veoma visokim cijenama. U smislu naprijed rečenog preporuka je da se na drugačiji i konzervativniji način iznađu zakonska rješenja kojima bi se pooštrili uslovi za otvaranje novih MKO-a kao i zakonska rješenja u smislu ograničenja kamatnih stopa.

Činjenicu da se kreditna sredstva ponekad plasiraju po jako visokim kamatnim stopama potvrdili su i sami klijenti u istraživačkom dijelu ovog rada. Ispitanici su se na konstataciju: “Zadovoljan sam kamatnom stopom koju nude mikrokreditne organizacije”

izjasnili sa prosječnom ocjenom 2,93 gdje je ocjena 1 – uopšte se ne slažem a ocjena 5 - u potpunosti se slažem što nedvojbeno ukazuje na stav ispitanika o visini kamatnih stopa.

U dijelu istraživanja koje je provedeno sa klijentima MKO-a u BiH ustanovljeno je da su klijenti uglavnom zadovoljni uslugama koje pružaju MKO-e a odnose se na jednostavnost procedura, i uslužnost osoblja. Nešto manje od polovine ispitanika se bavi nekom vrstom djelatnosti koje su karakteristične za finansiranje putem MKO-a. Značajan dio ispitanika ima pristup finansiranju putem banaka ali i pored toga se finansiraju i putem mikrokreditnih organizacija te imaju namjeru i u budućnosti koristiti sredstva ovih finansijskih institucija.

Podatak koji je značajan za ovo istraživanje je da je 61,36% ispitanika izjavilo da se slaže ili da se u potpunosti slaže sa konstatacijom da su krediti koje su podigli u mikrokreditnim organizacijama pomogli razvoju njihove djelatnosti.

U drugom dijelu istraživanja sa menadžmentom i uposlenicima mikrokreditnih organizacija akcenat je bio na metodama i kriterijima koji se koriste u procesu ocjene kreditne sposobnosti.

Sumiranjem odgovora na postavljena pitanja možemo zaključiti da je mikrokreditni sektor dosta napredovao u pogledu propisa i normi od strane regulatornih tijela a koje se tiču procjene kreditne sposobnosti kao i primjene istih od strane mikrokreditnih organizacija. Postoje određene razlike u propisima od strane entitetskih agencija ali sveukupan dojam je da je postignut određeni napredak što je rezultiralo i stabilnim kvalitetom portfolija.

REFERENCE

1. Agencija za bankarstvo FBiH (FBA), (2022). *Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije BiH sa stanjem na dan 30. 09. 2022. godine*. Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <https://www.fba.ba/bs/informacija-o-subjektima-bankarskog-sistema-federacije-bosne-i-hercegovine-sa-stanjem-na-dan-30092022godine> (Pristupljeno: 06. april 2023).
2. Agencija za bankarstvo Republike Srpske (ABRS), (2022). *Izveštaj o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske 30.09.2022. godine*. Agencija za bankarstvo Republike Srpske. Dostupno na: https://www.abrs.ba/data/documents/2231/20220930_Izvjestaj_o_stanju_bankarskog_sistema_RS.pdf (Pristupljeno: 06. april 2023).
3. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, (2023). *Demografija i socijalne statistike: Registrirana nezaposlenost, juni 2023. godine*. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/LAB_03_2023_06_1_BS.pdf (Pristupljeno: 22. juli 2023).
4. Albanian Microfinance Association, (2021). *Annual raport of activities 2021*. Tirana: Albanian Microfinance Association. Dostupno na: <http://ama.com.al/wp-content/uploads/2022/09/Annual-Report-AMA-EN.pdf> (Pristupljeno: 24. juni 2023).
5. Asocijacija Mikrofinansijiskih Institucija u BiH, (2020). *Magazin Mikrokrediti*. str. 12. Dostupno na: <https://amfi.ba/magazin/mobile/index.html> (pristupljeno 12. august 2023).
6. Bank of Ghana, The Editorial Committee Bank of Ghana (2023). *Annual report 2023. Accra: Bank Of Ghana*. Dostupno na: <https://www.bog.gov.gh/wp-content/uploads/2024/05/Bank-of-Ghana-2023-Annual-Report-and-Financial-Statements.pdf> (Pristupljeno: 04. juni 2024).
7. Ćosić, P. (2017). *Mikrofinansiranje: Pojam i uloga u gospodarskom sustavu*. Završni rad, Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet
8. Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S. (2021), *Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19*. Washington: The World Bank. Dostupno na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099818107072234182/pdf/IDU06a834fe908933040670a6560f44e3f4d35b7.pdf> (Pristupljeno: 14. juli 2023)

9. Dunn, E, (2005), *Impacts of microcredits on clients in Bosnia and Herzegovina: Impact Assessment/ Research and Development Component Local Initiatives (Microfinance) Project II*, Sarajevo: Foundation for Sustainable Development of the Federation of Bosnia and Herzegovina and Republika Srpska Development and Employment Foundation. Dostupno na: <https://www.findevgateway.org/sites/default/files/publications/files/mfg-en-paper-impact-of-microcredit-on-clients-in-bosnia-and-herzegovina-2005.pdf> (pristupljeno 03. decembar 2022).
10. Hajleeyesus, K. (2016). *The Impact of Microfinance Institutions on Poverty Alleviation (A Case Study in Ethiopia)*. Master's Thesis, Ritsumeikan Asia Pacific University
11. Japan International Cooperation Agency, (2016). *Albania Research Project on Microfinance Sector Development*. Tirana: Japan International Cooperation Agency. Dostupno na: <https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12286316.pdf> (Pristupljeno: 18. mart 2023)
12. Le Thai-Ha, (2021), *Microfinance and Social Development: A Selective Literature Review*, str.1. Dostupno na: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/691951/ado2021bn-microfinance-social-development.pdf> (pristupljeno 03. august 2023).
13. Matas, A. (2016). *Institucije i mehanizmi mikrofinanciranja*. Završni rad, Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet
14. Shukrikova, A. (2021). *Microfinance for the Alleviation of Poverty in GBAO, Tajikistan*. Master's Thesis, Ritsumeikan Asian Pacific University
15. Siakwah, P, (2010), *Thesis for Master of Philosophy in Development Geography*. Department of Sociology and Human Geography, University of Oslo. Dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/30837099.pdf> (pristupljeno 03. august 2023).
16. Službene novine Federacije BiH (2006). *Zakon o mikrokreditnim organizacijama*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 09/06.
17. Službeni glasnik RS BiH (2006,2011). *Zakon o mikrokreditnim organizacijama RS*. Banja Luka: Službeni glasnik RS BiH, 64/06, 116/11.
18. Službeni glasnik Republike Srbije (2005, 2010 i 2015). *Zakon o bankama u Republici Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik Republike Srbije, 107/2005, 91/2010 i 14/2015, str. 4.
19. Službeni list Crne Gore (2017, 2020). *Zakon o finansijskom lizingu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima*. Podgorica: Službeni list Crne Gore, br. 73/17 od 03.11.2017, 44/20 od 14.05.2020, str. 18.

20. Ojo, O. (2009). *Impact of microfinance on entrepreneurial development: The case of Nigeria*. The International Conference on Administration and Business. Bucharest, 14-15th November 2009. godine, Bucharest: Faculty of Administration and Business, University of Bucharest, Romania. Dostupno na: <https://www.findevgateway.org/sites/default/files/publications/files/mfg-en-paper-impact-of-microfinance-on-entrepreneurial-development-the-case-of-nigeria-nov-2009.pdf> (Pristupljeno: 14. maj 2023).

PRILOZI

Prilog 1. Upitnik za klijente Mikrokreditnih organizacija

EKONOMSKI FAKULTET U SARAJEVU

UNIVERZITET U SARAJEVU

Trg oslobođenja – Alija Izetbegović 1

71 000 Sarajevo

Semin Hamzić

Tel: 061/720-271

E-mail: semin.hamzic@gmail.com

UPITNIK

Poštovani,

Pred Vama je upitnik kojim se nastoji istražiti uticaj mikrokredita na socioekonomski razvoj u ruralnim područjima, uticaj na siromaštvo i zapošljavanje, uticaj mikrokredita na poslovnu djelatnost klijenta te se želi utvrditi zadovoljstvo klijenata uslugama koje pružaju Mikrokreditne organizacije. Molimo Vas da što iskrenije i objektivnije odgovorite na postavljena pitanja iz upitnika, **koji je namijenjen isključivo klijentima mikrokreditnih organizacija u Bosni i Hercegovini.**

Prikupljeni odgovori (stavovi ispitanika), će se koristiti isključivo za potrebe izrade istraživačkog dijela završnog/master rada na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu. **Iskreno Vam zahvaljujemo na izdvojenom vremenu!**

- DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE ISPITANIKA -

1. Vaš spol?

1. Muški
2. Ženski

2. Vaše godine starosti?

1. Manje od 30 godina
2. Od 30 do 40 godina
3. Od 40 do 50 godina
4. Od 50 do 60 godina

5. Preko 60 godina

3. Vaš stepen obrazovanja?

1. Osnovna škola
2. Srednja stručna sprema
3. Viša stručna sprema
4. Visoka stručna sprema
5. Magisterij ili master
6. Doktorat

4. Djelatnost kojom se bavite?

1. Poljoprivreda malog obima
2. Registrovana poljoprivreda
3. Zanatski radovi
4. Registrovana djelatnost (obrt, doo,...)
5. Nešto drugo

KREDITNA ISTORIJA I SPOSOBNOST ISPITANIKA

5. Korisnik ste mikrokredita u posljednjih:

1. do 5 godina
2. 5-10 godina
3. 10-15 godina
4. 15-20 godina
5. preko 20 godina

6. Da li imate mogućnost podizanja kredita u komercijalnim bankama?

1. Ne
2. Da

7. Ukoliko imate mogućnost podizanja kredita u bankama, da li koristite njihove usluge?

1. Da
2. Ponekad
3. Rijetko
4. Vrlo rijetko
5. Ne

8. Pažljivo pročitajte navedene stavke i razmislite u kojoj mjeri se slažete s istima. Naznačite Vaš odgovor zaokruživanjem jednog od pet brojeva (1 - u potpunosti se ne slažem, 2-ne slažem se, 3 - nemam stav (niti se slažem niti se ne slažem), 4 - slažem se, te 5 - u potpunosti se slažem) koji se nalaze na desnoj strani svake stavke.

Procedure za dobivanje mikrokredita su jednostavne	1	2	3	4	5
Procedure za dobivanje kredita u mikrokreditnim organizacijama su jednostavnije nego u bankama	1	2	3	4	5
Mikrokrediti su mi pomogli da unaprijedim svoju poslovnu djelatnost	1	2	3	4	5
Zadovoljan sam uslugom koju dobivam od kreditnih službenika u Mikrokreditnim organizacijama	1	2	3	4	5
Zadovoljan sam kamatnom stopom koju nude mikrokreditne organizacije	1	2	3	4	5
Mikrokreditne organizacije su jedini način na koji mogu financirati potrebe svog domaćinstva i svoje djelatnosti	1	2	3	4	5
U narednom periodu ću koristiti usluge mikrokreditnih organizacija	1	2	3	4	5

Prilog 2.; Upitnik za menadžment Mikrokreditnih organizacija

EKONOMSKI FAKULTET U SARAJEVU

UNIVERZITET U SARAJEVU

Trg oslobođenja – Alija Izetbegović 1

71 000 Sarajevo

Semin Hamzić

Tel: 061/720-271

E-mail: semin.hamzic@gmail.com

UPITNIK

Poštovani,

Pred Vama je upitnik kojim se nastoje istražiti metode na osnovu kojih mikrokreditne institucije u BiH procjenjuju kreditnu sposobnost potencijalnih korisnika kao i kriterije koji se koriste kod ocjene kreditne sposobnosti. Molimo Vas da što iskrenije i objektivnije odgovorite na postavljena pitanja iz upitnika, **koji je namijenjen isključivo menadžmentu mikrokreditnih organizacija u Bosni i Hercegovini.**

Prikupljeni odgovori (stavovi ispitanika), će se koristiti isključivo za potrebe izrade istraživačkog dijela završnog/master rada na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu. **Iskreno Vam zahvaljujemo na izdvojenom vremenu!**

- DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE ISPITANIKA -

1. Vaš spol?

1. Muški
2. Ženski

2. Vaše godine starosti?

1. Manje od 30 godina
2. Od 30 do 40 godina
3. Od 40 do 50 godina
4. Od 50 do 60 godina
5. Preko 60 godina

3. Vaš stepen obrazovanja?

1. Osnovna škola
2. Srednja stručna sprema
3. Viša stručna sprema
4. Visoka stručna sprema
5. Magisterij ili master
6. Doktorat

- NAČIN PROCJENE KREDITNE SPOSOBNOSTI -

4. Pozicija koju obavljate?

1. Visoki menadžment
2. Srednji menadžment
3. Zaposlenik front office-a

5. U strukturi kreditnog portfolija, krediti za djelatnost (poljoprivreda i mikropoduzetništvo) imaju udio od:

1. do 20%
2. 20-50%
3. 50-70%
4. Više od 70%

6. Prilikom odobravanja kredita klijentima koristite kreditni scoring sistem?

1. Da, u svim slučajevima
2. Da, u više od 80% slučajeva
3. Da, u više od 50% slučajeva
4. Da, u više od 20% slučajeva
5. Da, u manje od 20% slučajeva
6. Ne, ne koristimo scoring sistem

7. Prilikom odobravanja kredita u procesu odobravanja uglavnom učestvuju:

1. 3 ili više članova kreditnog odbora
2. 2 člana kreditnog odbora
3. 1 član kreditnog odbora

8. U procesu ocjene kreditne sposobnosti fizičkih lica u obzir se uzimaju:

1. Dokazivi prihodi podnosioca zahtjeva
2. Dokazivi i nedokazivi (*prihodi po osnovu poljoprivrede i sitnih zanatskih radova*)
prihodi podnosioca zahtjeva

9. Ukoliko u procjeni kreditne sposobnosti fizičkih lica koristite i nedokazive prihode tj. prihode iz poljoprivrede i sitnih zanatskih radova oni mogu biti:

1. do 300 KM mjesečno
2. od 300 – 500 KM mjesečno
3. od 500 – 1.000 KM mjesečno
4. od 1.000 - 1.500 KM mjesečno
5. Više od 1.500 KM mjesečno

10. Kod procjene troškova klijenta fizičkog lica, osim anuiteta koji su vidljivi na

Centralnom registru kredita, u troškove ubrajate i fiksne troškove domaćinstva koji po članu iznose:

1. do 200 KM
2. 200-400 KM
3. preko 400 KM.

11. Prilikom procjene odnosa zaduženosti i prihoda klijenta fizičkog lica imate propisan stepen maksimalne kreditne zaduženosti?

1. Da
2. Ne

6. Članom 138. Zakona o izvršnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br 59/03) i Federacije BiH (Službene novine FBiH, br 32/03) propisana su ograničenja izvršenja na plati, naknadama plata i drugih ličnih primanja. U RS i FBiH ograničenja su: primanja do 1.000KM izvršenje može ići do $\frac{1}{2}$, a na iznose preko 1.000KM do $\frac{2}{3}$. U skladu sa tim, da li se može odobriti kredit fizičkom licu čija su zaduženja veća od zakonom propisanih, kako je gore navedeno?

1. Da

2. Ne

13. Krediti su obezbijedeni sudužništvom (ili jemstvom) u zavisnosti od:

(Zaokružiti jedan ili više odgovora)

1. Iznosa kredita

2. Roka otplate kredita

3. Iznosa i roka otplate kredita

4. Kreditne sposobnosti klijenta